

Pengevirke

Tidsskrift for ny bankkultur Nr. 4 | 2022

Tema: Økonomi og penger

Smultringøkonomi • Boligmarked • Lokale ressurser

 Cultura
Bank

Økonomi og penger

 JANNIKE ØSTERVOLD

I dette nummeret av Pengevirke handler det mye om hva som rører på seg i økonomien i dag. Kanskje har du ikke hørt om «smultringøkonomi», i så fall bør du ta en titt på artikkelen på side 4, for «smultringen» er et genialt bilde som er lett å huske, og som viser klart hvordan vi for å ha en bærekraftig verden må holde oss innenfor et mulighetsområde der vi ikke overskrider naturens tålegrenser, samtidig som vi klarer å dekke grunnleggende menneskelige behov.

Arne Øgaard har denne gangen flere artikler om økonomi – i den ene tar han for seg fenomenet inflasjon og søker å forklare hva som ligger bak og hva som kan bli konsekvensene, og i artikkelen «Økonomi som bilder» utfordrer han oss til å forsøke å forestille oss hvordan pengene strømmer i økonomien, hvor de kommer fra, hvem de havner hos og hvor de eventuelt hoper seg opp. En spesiell kvalitet knyttes til frie gavepenger, som stimulerer til kreativitet og utvikling

Liv Anna Lindman skriver om boligmarkedet i Norge og påpeker at det er vanskelig å få kjøpt

seg sin første bolig om en ikke har en «foreldrebank» til hjelp. Sosial ulikhet blir på den måten forsterket gjennom generasjoner. Det norske boligmarkedet har for lite av offentlige boligtilbud og kollektive boformer, mener hun.

Med stigende priser og renter er det mange familier som etter hvert merker at pengene ikke strekker til, og selv om vi kanskje ikke får øye på det så lett, kan det være mange barn som lider under at foreldrene ikke har råd til å la dem delta i fritidsaktiviteter som koster penger. Dette er tema i Arne Øgaards artikkel om barnefattigdom.

Solvår Werenskiold lever et enkelt liv nær naturen og deler med oss sine erfaringer om hvordan hun høster ressurser fra naturen og får pengene til å rekke lenger.

Vi håper at du finner noe av interesse i dette nummeret av Pengevirke, og vi tar gjerne imot innspill til temaer du vil lese mer om.

Vi benytter anledningen til å si tusen takk til leserne for ros og ris, takk for i år – og på gjensyn i 2023.

Cultura Bank driver sin virksomhet etter prinsippene for 'social banking'. Det innebærer for det første at utlånsformålene vurderes etter etiske kriterier, og for det andre åpenhet – innskytterne får vite hva pengene lånes ut til. Cultura finansierer blant annet prosjekter som kan forbedre økosystemene, skape renere luftmiljø, gi verdige sosiale forhold, dekke behov for omsorg og gi barn og ungdom bedre oppvekstvilkår. Cultura samarbeider med lignende bankinitiativer i andre land og med organisasjoner som WWF og Redd Barna. Cultura Bank har en balanse på ca. 1,4 milliarder kroner. Det er 18 medarbeidere på kontoret i Oslo. Banken har kunder over hele landet. Cultura Bank er medlem av Global Alliance for Banking on Values.

Cultura Sparebank, Postboks 6800, St. Olavs plass, N-0130 Oslo
Besøksadresse: Holbergs gate 1, 0166 Oslo
Tlf. +47 22 99 51 99, cultura@cultura.no, www.cultura.no

PENGEVIRKE 4/2022

ISSN 1399-7734/
Online: ISSN 1901-2020

Utgis av
Cultura Bank
www.cultura.no

Redaksjon
Arne Øgaard (redaktør), aroegaa@online.no
Jannike Østervold, joe@cultura.no

Layout
Martin Helbo – martinhelbo.com

Opplag
3 800

Fra 2023 utgis bladet 2 ganger i året.
Neste gang mai 2023.

Frist
Bidrag til neste utgave kan sendes til
Pengevirke senest 15. mars 2023.

Tema neste nummer
Blir bestemt senere.

Trykk
Papirutgaven av Pengevirke produseres
av Døvingen AS på svanemerket trykkeri i
Norge. Papiret er godkjent for Svanemer-
ket, EU-Ecolabel og det er både FSC-ser-
tifisert og PEFC-sertifisert samt ISO14001.
Trykkes i LED/UV-teknologi som er bedre
for miljøet og er energibesparende.

Forside
Tegningen viser et eksempel på hvordan
pengene kan sirkulere i lokaløkonomien.
Cultura Bank mottar innskudd og låner
penger ut til bønder, som produserer mat,
som innskyterne kan kjøpe.

Holdninger og synspunkter som kommer
til uttrykk i de enkelte artikler og innlegg
er forfatterne selv ansvarlige for. De er
dermed ikke nødvendigvis uttrykk for
redaksjonens synspunkter.

Bidrag til Pengevirke honoreres normalt ikke.

Abonnement på Pengevirke
Pengevirke finnes både på papir og i
elektronisk utgave. Bestill Pengevirke i
elektronisk versjon på www.cultura.no/pengevirke/abonnement.
For bestilling eller avbestilling
av papirutgaven, send e-post til
cultura@cultura.no.
Frivillig abonnementsavgift kan innbetales
til konto 1254.01.00177 eller med VIPPS til
#531405 (Pengevirke).

Innhold

Smultringfestival som begeistrer	4
Inflasjon og renteheving. Et komplekst samspill.	6
Økonomi som bilder	8
Regjeringen skal ikke styre oss, men være vår tjener	10
Er den norske boligdrømmen i ferd med å briste?	12
Smånytt	14
Barn betaler ulikhetens pris	16
Livet i Permatopia – erfaringer etter fem år	18
Handel med Afrika er en bedre måte å bidra på!	20
Nytt fra Cultura Bank	21
Hva skal til for å kunne leve godt med lav inntekt?	24
Tips til julefeiringen	26
Regnskogen – mer enn et fantastisk skattekammer!	27
Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar: Thomas Piketty	28
Tøyen Unlimited	30
Aktuelle bøker	32
Kommentar: Økonomiens dogmer	34

Smultringfestival som begeistrer

✍ ELLEN SJONG

Dagens økonomiske system har brakt alvorlig ubalanse i økosystemene i naturen og i de sosiale systemene i samfunnet. Derfor har den engelske økonomen Kate Raworth skrevet boka Doughnut Economics. Derfor har byer som Amsterdam, Barcelona og København blant mange flere, tatt i bruk smultringøkonomi i sitt bærekraftsarbeid, og derfor ble den første norske nasjonale Smultringfestivalen arrangert i Tønsberg 16.-18.09.22.

SKAPTE BEGEISTRING

Magiske dager! Mindblowing! Jeg sver! Var noen av kommentarene etter festivalen. I fulle lokaler skapte om lag 140 deltakere og bidragsyttere sammen engasjement, ideer, håp, læring og glede over temaet alternativ økonomisk tenkning og mer spesifikt smultringøkonomi.

«Dette er bare begynnelsen på det vi håper skal bli en helt nødvendig samfunnsbevegelse», sier to av initiativtakerne, som etter hvert fikk med seg mange medarrangører og en flott gjeng ildsjeler i forberedelsene til festivalen.

SMULTRINGØKONOMI

Doughnut Economics (DE) er et rammeverk for en ny økonomi. Det består av en visuell modell og sju prinsipper. Det fungerer både som en visjon (Livskvalitet for alle innenfor planetens tålegrenser), og som et mulig styringsverktøy ved å sette datamateriale inn i modellen. Et viktig verktøy er «4 linser», som krever at man for ethvert tiltak planlegger og vurderer påvirkning ut fra fire perspektiv samtidig, slik at ikke en løsning ett sted skaper nye problemer et annet sted.

FESTIVALINNHALDET

Festivalen startet fredag med: «Bærekraftig by- og kommuneutvikling ved bruk av smultringøkonomi». Erfaringer fra København, Tommelilla kommune i Sverige, Hav Eiendom i Oslo og Pådriv Oslo ble presentert og deretter kommentert av Roar Vevelstad, kommunedirektør i Halden, og finansbyråd Wilhelmsen i Oslo. Fordelene med Smultringøkonomi og ikke bare FNs bærekraftsmål handler om den tydelige visjonen smultringmodellen representerer og at de fire perspektivene vurderes samtidig i alle prosjekter.

Arne Johan Vetlesen, professor i filosofi ved UIO, åpnet festivalen. Økonomifaget framstår som farlig naivt med sine antakelser om mennesket som ensidig rasjonelt og nyttemaksimerende, sa han. Det samme gjelder praktiseringen av økologien som delsystem under økonomien, mens det i virkeligheten er omvendt.

Anna Carlsen, leder i Rethinking Economics (RE), og Arild Vatn, økologisk økonom og professor emeritus (NMBU), avsluttet programmet (før festivalpuben på «Knut» i Horten) med å gå dypere inn i hvordan en kan skape en bærekraftig økonomi. Grenser trenger ikke være begrensning. «Det kan skapes en uendelighet av vakker musikk med få tangenter», var ett av budskapene deres.

Lørdag fikk festivalen personlig, digital hilsen fra Kate Raworth, og Marie Storli, tidligere leder i RE, ga en kort grunninnføring i DE før alle i storsalen jobbet i grupper i flere timer med «4 linser»-verktøyet.

Jacob Rask fra Indbyggerinitiativet i København presenterer erfaringer fra sin by. Foto: Efwa Hagstrøm

På Seterkafeen under Slottsfjellet i strålende sol ble kortreist, økologisk og hjemmelaget lunsj servert av festivalens egen matgruppe.

Om ettermiddagen var tilbudet sju parallelle verksteder i to omganger med temaer som økologisk / urbant landbruk, reparasjon og ombruk, permakultur og kretsløpsbyer, borgerlønn, fair-trade, nye typer lederroller, nye former for innbyggerinvolvering, nye former for bedriftsorganisering og samarbeidende velferdstjenester. Disse verkstedene viste konkret at det er mulig å utforme måtene vi produserer og konsumerer på annerledes, gjerne helt i det små i egen hage eller i eget nabolag. Slik ga festivalen håp. Vi kan foreta spranget nå fra å være en del av problemet til å bli en del av løsningen inne i smultringen.

Fem av deltakerne gjennomførte til slutt sine spontane pop-up-verksteder før deilig libanesisk middag til levende musikk om kvelden.

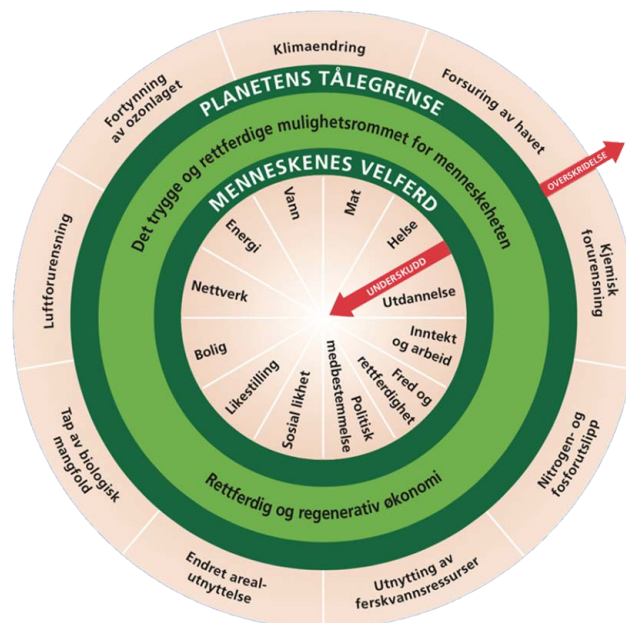
Søndagen foregikk på Holt Gård. Eierne, Roar og Rakel, tok imot mer enn 150 mennesker med ferske duftende kannelsnurrer, hjemmelaget økologisk is, høner og en praktfull påfugl spankulende på tunet. Omvisning i andels-hagen og permakulturhagen ga veldig inspirasjon til egen rolle som konsument og til nye dyrkemåter i egen hage. Besteforeldrenes Klimaaksjon arrangerte

aktiviteter for barn, Økologisk Vestfold solgte frukt, og festivalen arrangerte to flotte seminarer i konferansesalen.

På seminaret «Hvordan se norsk økonomi i et smultringperspektiv?» presenterte Thomas Røkås måter å tilpasse smultringen til nasjonalt nivå. Bare dette var god nok grunn til å dra på festivalen, mente en av deltakerne. Til slutt forklarte Sarah Prosser hva hun gjør som «bioregional vever» i Irland i seminaret «Hvordan skape en helhetlig bevegelse

for systemendring?» Deltakerne fikk deretter erfaring med å bygge «Fra jord til bord» slik dette samspillet fungerer i vårt økonomiske system nå, for deretter å bygge det slik gruppene ønsket det. Ivrig hender flyttet på dyr og gjerder, «maktpersoner», piperensere, garnnøster og plastilinafigurer til stort engasjement og mye latter! Et uforglemmelig og lærerikt verksted i en uforglemmelig og lærerik festival!

www.smultringtonsberg.no

Inflasjon og renteheving. Et komplekst samspill.

✍ ARNE ØGAARD

I høstens økonomidebatter er inflasjon og renteheving et sentralt tema, og det er interessant å se hvor stor uenigheten er mellom ulike økonomer.

Inflasjon er beslektet med det engelske ordet inflate, som betyr å blåse opp. De kjente eksemplene på superinflasjon husker vi fra land som trykte opp store pengemengder og spredde dem ut i befolkningen. Vi ser for oss bilder fra mellomkrigstidens Tyskland hvor folk trengte enorme pengebunker for å kjøpe et brød. Jeg husker også sedler fra Zimbabwe med så mange nuller at de var vanskelige å telle. I slike situasjoner må du øyeblikkelig bruke de pengene du får, fordi de i neste øyeblikk kan miste sin verdi. Når Norge har et inflasjonsmål på 2 % så dreier det seg om noe helt annet og kan betraktes som positivt. Inflasjon kan blant annet være en hjelp for de med mye gjeld.

UBALANSE

En annen definisjon på inflasjon er at det er ubalanse mellom mengden av penger og mengden av varer. Øker pengemengden uten at varemengden

øker, vil prisene kunne stige raskt. Men det motsatte kan også skje, nemlig at pengemengden er konstant og at varetilgangen synker, da kan også prisene stige. Vi lever i et globalt marked hvor det er mangel på elektrisitet og drivstoff, og dermed stiger prisene ikke bare på disse energikildene, men også på matvarer og alt annet hvor energi er nødvendig i produksjonen. Det er derfor et spørsmål om begge formene for prisstigning bør kalles inflasjon. I begge tilfeller vil pengene bli mindre verdt, men bør de to formene for prisstigning bekjempes med de samme virkemidlene? Det kan virke ulogisk å heve rentene når prisene stiger på grunn av varemangel. Renteheving er et middel til å begrense pengemengden som er i omløp i samfunnet, men i dagens situasjon er det jo ikke overflod av penger som er problemet. Regjeringen vil ha et stramt budsjett for å unngå inflasjon og renteheving, men det virker nokså absurd at de derfor senker bistandsbevilgningene, tilskudd til frie musikklinjer, bibelskoler og mye annet som ikke er inflasjonsdrivende. Det eneste myndighetene oppnår med dette er å senke de kulturelle kvalitetene i vårt samfunn og å begrense hjelpen til de ute i verden som trenger det mest.

FORSVAR FOR RENTEHEVING

Til forsvar for Norges Bank kan det argumenteres for at de må heve rentene

også når varemangel er problemet. Det kan nemlig dempe prisstigningen slik at ikke noen utnytter denne utilbørlig til sin fordel. Norges Bank er også opptatt av den synkende arbeidsledigheten. I mange yrker er det mangel på kvalifiserte arbeidere, noe som igjen kan føre til lønnspress. Det vil si at bedriftene byr over hverandre for å få tak i de beste eller eneste kandidatene. På sikt kan også dette føre til prisstigning. Men for folk som i dag sliter med høye priser og høye renteutgifter, er jeg ikke sikker på om slike argumenter vil virke hverken overbevisende eller til trøst.

Noen hevder at de store pengemengdene som ble pøst ut til koronatiltak, er det som nå slår ut i form av stor aktivitet i det økonomiske livet. Tilsvarende kan en si at alle vi som ikke hadde noe å bruke penger på under koronatiden, nå har begynt å åpne kontoene. Sett fra en slik vinkel har vi en økt pengemengde i omløp og dermed en reell inflasjon.

I eldre økonomisk teori mente man at man måtte velge mellom inflasjon og arbeidsledighet. Dette gjaldt til man på 1970-tallet fikk stagflasjon, det vil si både arbeidsledighet og inflasjon på en gang.

En annen side av rentehevingen er at vi lenge har hatt en ekstremt lav bankrente. Dette har fristet mange til aksjespekulasjoner, som ikke alltid har falt heldig ut. Ved at folk sparer i banken lånes pengene videre ut til prosjekter som er blitt grundig vurdert. Aksjer kan i større grad være risikokapital, dette er en viktig kapital i dagens samfunn, men

den bør gis av dem som har råd til å ta en slik risiko.

Vi som bygget hus på 1980-tallet hadde bankrenter på rundt 15% og tenker at en styringsrente på rundt 4% er det vi husker som en relativt normal økonomi. Det kan være en viktig grunn til å sette opp renten. For banker som Cultura, som ikke driver med spekulasjon i valuta eller verdipapirer, men lever av det som kalles rentedifferansen, er det en stor fordel med en styringsrente på dette nivået.

OLJEN EN INFLASJONSKILDE?

Inflasjon betyr en oppblåst pengemengde. Utover på 1980-tallet begynte oljepengene å strømme inn over landet. Først til alle som jobbet i oljen, så til

de som leverte tjenester til dem som jobbet i oljen osv. Samtidig begynte staten å bruke både fra avkastningen av oljefondet og skatter og avgifter fra alle som tjente på oljen. Det er vanskelig å betrakte dette som noe annet enn oppblåsing av pengemengden. Fordi vi importerer mat, klær, sko, teknologi og mye annet som er produsert i lavkostland, fikk vi ikke generell prisstigning. Det skjedde ikke en økning i konsumprisindeksen, og dermed viste ikke beregningene tegn til inflasjon. Snarere kunne det se ut til at vi manglet den ønskede inflasjonen på 2%, og renten ble senket. Men lav rente og høye oljeinntekter bidro til sterk prisstigning på boliger i sentrale strøk. Dette ble ikke betraktet som resultat av inflasjon, men

positiv verdistigning. Skjønt for unge som ønsket å kjøpe egen bolig, slo det veldig negativt ut. Ut fra dette perspektivet kan det hevdes at vi lenge har hatt høy inflasjon, som er blitt skjult av lave importpriser, og at høstens rentehevinger er et korrektiv som burde kommet for lenge siden. Forhåpentligvis vil rentehevingen føre til mere fornuftige priser på boligmarkedet. Dette kan selv sagt bli problematisk for noen, derfor bør ikke prosessen skje for raskt.

I den norske økonomien har det også vært en rekke andre hendelser, som ikke er omtalt her. Denne artikkelen kan like lite som de fleste andre gi et fullstendig bilde av alt som beveger seg i norsk økonomi, men den er et forsøk på å belyse noen sentrale spørsmål. ▲

Økonomi som bilder

✍ ARNE ØGAARD

Økonomi betyr husholdning, det kan forstås som å ta være på det vi har på en best mulig måte. De fleste forbinder økonomi med penger, og det finnes folk med ulike økonomiutdannelser som prøver å holde oversikt over pengebruken både i bedrifter og samfunnet. Det finnes økonomer som prøver å oversette virkeligheten til formler slik at de kan beregne hva som kan skje, og det finnes økonomer som lager omfattende teorier om både nasjonal og global økonomi. Derfor finnes det blant annet evolusjonær, institusjonell, marxistisk, økologisk, østerriksk og post-keynesiansk økonomi i tillegg til den nyliberale økonomien, som dominerer det meste av verden.

En helt annen måte å tilnærme seg økonomi på er å danne seg enkle bilder av hva som foregår. Teoretikerne kan ha lange diskusjoner om hva penger er og hvordan de har oppstått. Men i min barndom visste et hvert barn at penger er det du trenger for å kjøpe en is eller sjokolade. Og hvis du trengte en sykkel, måtte du spare. Mye var mer oversiktlig den gangen alle brukte fysiske penger og hadde sparebøsser. I dag hvor foreldrene bare vifter med et kort eller taster på mobilen, har det hele blitt mere magisk.

SYKDOMSTEGN

Så lenge pengene ikke gjemmes i madrassen, er de i en kontinuerlig strøm. Selv ikke de du plasserer i banken ligger stille i et hvelv. I et bilde kan dette sammenlignes med blodstrømmen i kroppen. Går denne strømmen friskt og jevnt, er alt bra. Hoper den seg opp i bestemte organer, er det et dårlig tegn. Det samme gjelder for pengestrømmen. Hoper den seg opp hos stadig færre mennesker, viser det en svakhet i den økonomiske fordelingen. At enorme

summer brukes til å skyte en bil ut i verdensrommet må betraktes som et klart sykdomstegn. Det at millioner av mennesker sulter fordi de mangler penger er et alvorlig tegn på det samme. Hvordan vi skal endre dette er ikke et enkelt spørsmål. Det lar seg neppe gjøre før flere blir i stand til å innse forskjellen på frihet og begjær. I dag er det folk som er fanget av begjær og grådighet som styrer mye av økonomien. Dette ser vi globalt av den svært utbredte korrupsjonen, enkelte menneskers uhemmede luksusforbruk, den store bruken av skatteparadis osv. Selv om mange politikere gjerne vil endre dette, er det vanskelig når økonomien er global og politikken nasjonal.

TRE SLAGS PENGER

Å dele pengene inn i tre grupper kan klargjøre bildet av hvordan de fungerer. Det vi bruker til mat, klær og annet forbruk kan kalles kjøpepenger. De bidrar til å dekke våre daglige behov og til å holde næringslivet i gang. Med kjøpepengene er vi med å stemme på hva slags næringsliv vi ønsker. Vi kan daglig velge mellom brukt eller nytt, økologisk eller konvensjonelt, støtte et nasjonalt eller internasjonalt storkonsern eller en lokal produsent. I den grad næringslivet er gjennomsliktig, kan vi ta bevisste valg. Dessverre er det i dag slik at mye av det som fremstår som en lokal virksomhet, kan være eid og styrt av internasjonale konserner. Stordriftsfordeler kan gi makt og lave priser, så hvis vi kjøper det billigste, gir det ofte mer penger til de som har mye fra før. Men noen ganger kan vi være nødt til å kjøpe billig fordi vi selv har lite penger.

Penger vi vil spare eller ikke rekker å bruke, kan vi sette i banken. Bankene låner dem videre ut til de som vil skaffe seg bolig eller starte en bedrift. Disse

pengene er helt nødvendige for at nye virksomheter skal kunne komme i gang eller utvide, og kan kalles lånepenger. En hovedtanke da vi startet Cultura Sparebank, var at denne prosessen skulle være transparent. Det vil si at innskyterne skulle vite hva pengene deres ble lånt ut til. Et annet hovedmål var at pengene skulle lånes ut til samfunnsnyttige og miljøvennlige formål. Bankene skulle være et eksempel på at sosiale virkninger ble prioritert like høyt som økonomisk sikkerhet.

GAVEPENGER

Hvis en bedrift går med overskudd, kan disse pengene brukes til ulike investeringer, oppkjøp av konkurrenter, store avkastninger til investorer osv. Men mange bedrifter gir også betydelige beløp til kulturelle og sosiale formål. De gamle sparebankene var viktige støttespillere for mye av det positive som skjedde i bygdemiljøet, og noen er det fortsatt selv om deler av denne gavevirksomheten er overført til egne stiftelser. Slike gavepenger kan stimulere til kreativitet, som igjen kan tilføre nye ideer både for teknologi og den sosiale og kulturelle utviklingen av samfunnet. I mange land skjer denne prosessen ved at staten krever inn tvangsgaver i form av skatter og avgifter. Dette er grunnlaget for den moderne velferdsstaten. Men de fleste stater sliter med å kreve inn tilstrekkelig med midler til helsevesen, utdanning, kultur osv. Høstens lærerstreik er et eksempel på dette. I et samfunn trengs det derfor frie gavepenger. Penger som i dag går som overskudd til investorer eller til oppkjøp av konkurrenter, kunne i større grad gått tilbake til fellesskapet. Men dette vil kreve en endring av Milton Friedmans utsagn om at «bedriftenes mål må være å gi mest mulig avkast-

ning til investorene» til at «bedriftens mål må være å gi mest mulig tilbake til samfunnet». Jeg ser for meg en strøm av frie gavepenger, som stimulerer et fritt åndsliv, som igjen inspirerer oss og gir innsikt i hvordan vi kan omforme samfunnet slik at pengestrømmen blir fordelt rettferdig og på en slik måte at økonomien ikke bidrar til å ødelegge klimaet og naturen. Dette er selvsagt et drømmebilde. Hvis gavepenger gis til kultur- og omsorgsarbeidere, vil de få et nytt liv

som kjøpepenger, og vi vil få en sunnere sirkulasjon.

EGNE BILDER

Prøv å lag deg egne bilder av hvor pengene dine kommer fra og hvor de

går, hvordan pengene beveger seg i det globale markedet, av hvordan Kina i økende grad blir sentrum i pengestrømmen, eller av noe annet som opptar deg. Slike prosesser må gjerne skje i grupper. Utgangspunktet må være at vi kontinuerlig oppdaterer oss på fakta. Et bilde er ingen fullstendig beskrivelse eller forklaring. Det kan stadig utvikles og forbedres, og i denne prosessen er det også mulig å oppdage nye utviklingsveier for økonomien.

Regjeringen skal ikke styre oss, men være vår tjener

✍ ARNE ØGAARD

Gerald Häfner var med å starte det grønne partiet i Tyskland. I tre perioder satt han i Bundestag for Die Grüne og senere i EU-parlamentet. Han var med på å starte den europeiske bevegelsen for direkte demokrati og er i dag leder for den sosialvitenskapelige seksjonen ved det antroposofiske senteret i Dornach. Han er en etterspurt foredragsholder, reiser i mange land, og fredag 16. september snakket han til, og med, en gruppe mennesker i København. Denne teksten formidler noen av mine notater.

Gerald gikk på skole i Syd-Tyskland, men var ikke særlig tilfreds med undervisningen. Som ung gutt reiste han rundt og besøkte ulike friskoler og skoler med alternativ pedagogikk, blant annet den danske Tvindskolen. Han ønsket å starte en alternativ skole i Bayern og inviterte til et møte på restaurant i München hvor han hadde reservert ett bord. Det kom 80 interesserte, og dette ble starten på en Montessoriskole hvor han selv underviste helt til myndighetene oppdaget at han ikke hadde noen utdanning. Senere studerte han steinerpedagogikk og universitetsfag og virket også som steinerskolelærer.

Denne innledende historien brukte han som eksempel på at vi alle kan gjøre en innsats for å skape endring.

Vi lever i en tid hvor det er viktig at alle bidrar med det de kan. Tidligere var det alltid én på toppen, en farao, en konge, en general eller en bedriftsleder, men nå kan vi ikke stole på at lederne skal ordne opp. Vi kan heller ikke klandre andre. Vi er alle ansvarlige og må spørre oss selv om hva vi selv kan gjøre. Vi lever nå i en verden med likeverdige individualiteter.

MANGLENDE NATURINNSIKT

Tidligere opplevde menneskene seg sterkere som en del av en gruppe, og går vi langt tilbake så hadde menneskene også et mer inderlig forhold til naturen. Gerald fortalte fra et besøk hos en urbefolkning i et øysamfunn i Stillehavet. Her opplevde de at alt i naturen var vesener, og de kommuniserte med trærne før de hugget dem ned. "Passer det for deg at du nå blir omformet til en kano?" Hvis treet svarte nei, ventet de

noen år, men da fikk de kanskje et ja. Det er vanskelig for oss å forestille oss at dette er noe vi kan vende tilbake til. Men det at vi har mistet det nære forholdet til naturen er en viktig årsak til at vi har vært i stand til å ødelegge den.

Den bibelske skapelsesberetningen forteller at mennesket spiste av kunnskapens tre. Vi ble i stand til å skille mellom rett og galt og til å utvikle en moderne teknologi. Vi utforsker, erobrer og tjener penger, men har ikke lenger en dypere opplevelse av å være en del av naturen. Dette må vi nå endre hvis vi skal utvikle det nødvendige ansvaret for helheten.

Gerald henviste til den østtyske filosofen og politikerne Rudolf Bahro, en av de mest kjente dissidentene i DDR på grunn av sin bok *Die Alternative* (1977). Han var lei materialismen i kommuniststaten og uttalte at "Vi må gi all makt til de spirituelle". Gerald var uenig i dette og påpekte at heller ikke de spirituelle lenger kan lede, men vi må alle utvikle en ny spiritualitet. Vi må finne det guddommelige i oss og prøve å forstå hvilken dyp betydning Kristus har for jordlivets utvikling.

En ny spiritualitet kan ikke bygge på dogmer om hva som er rett og galt. Den kan heller ikke skjue gjennom at vi går rundt og spiller ulike roller, men vi må bli bedre i stand til å være de menneskene vi er. Vi må bli bedre i stand til å skille mellom begjær og fakta. Gerald argumenterte for åpne samtaler mellom mennesker og henviste til familiestevner han hadde vært med på å arrangere i Sveits.

Gerald Häfner

NYE FORMER

Hvordan kan vi organisere samfunnet slik at vi ikke ødelegger verden? Dette var et sentralt spørsmål for Rudolf Steiner fra 1917 da verdenskrigen fortsatt pågikk for fullt. På den ene siden må vi overvinne de gamle konfliktene som lever mellom ulike folkegrupper. Men vi må også utvikle et samfunn hvor det er frihet i åndslivet, hvor vi har et næringsliv som er basert på at alle arbeider for alle, samtidig som alle har like rettigheter i forhold til loven, og alle får dekket grunnleggende behov. I dag kan vi som bor i et demokrati stemme ved valg. Vi bretter et papir sammen og setter kanskje et kryss. Papiret putter vi ned i en urne, og noen dager etter står det opp noen politikere og hevder at de har rett til å styre oss. Men kanskje er ikke dette mennesker vi er særlig bekvemme med. Vi får etter hvert også noen ministre, men minister betyr egentlig tjener. Det er altså de som skal tjene oss til hele folkets beste, men i dag fungerer det ikke alltid slik. Alternativet kan være å

gjennomføre flere folkeavstemninger om sentrale spørsmål.

Gerald fortalte detaljert om hvordan bevegelsen for direkte demokrati ble dannet i Tyskland. Da han hadde påpekt behovet for folkeavstemninger, ble han avvist med at dette var i strid med den tyske grunnloven. Gerald argumenterte for at det var en uklar formulering i den loven, og som ganske ung foretok han grundige studier av de mange bindene med bakgrunnsdokumenter. Han oppdaget da at det manglet referater fra det møtet hvor den uklare formuleringen ble nedtegnet. Han fikk så tilgang på originalreferatene skrevet på papir som nesten var gått i oppløsning, og han fant det savnede referatet hvor det sto at folkeavstemninger måtte være en mulighet. Igjen et eksempel på at ett menneskes innsats kan være helt sentralt.

SELVEIENDE SELSKAPER

I Tyskland jobbes det nå med en ny lov for eierskap til næringslivsselskaper. En

lov som gjør at selskapene tilhører seg selv og ikke kan kjøpes opp av internasjonale selskaper. Mange mente først at en slik lov ville være umulig. Men holdningen snudde etter at 46 entreprenører sto fram og sa at de ønsket en slik lov.

Et virkelig demokrati krever at vi utvikler nye holdninger og overvinner vår egoisme. Gerald fortalte om en seremoni i Sveits hvor folk marsjerte fram til den viktige møteplassen ved å gå tre skritt frem og to tilbake osv. En gammel seremoni, som påpeker at vi ikke bare må buse fram med vårt eget, men alltid ta oss tid til å gå tilbake og tenke oss om. I Direkte demokrati-bevegelsen ønsker Gerald at det først skal være 9 måneder saklig debatt, og at det utformes et oversiktlig skriv med alle for- og motargumenter slik at det kan bli et valg ut fra innsikt.

På nettet finnes det mange videoer av Gerald Häfners ulike foredrag, og det arbeides med å få ham til Oslo neste høst.

Gerald Häfner arbeider ved det antroposofiske senteret i Dornach

Er den norske boligdrømmen i ferd med å briste?

✍ LIV ANNA LINDMAN, SAMFUNNSØKONOM I LO OG STYREMEDLEM I CULTURA BANK

Urolige tider, med energikrise, prisvekst og renteheving, treffer i høst norske husholdninger hardt gjennom en kraftig økning i boligutgiftene. Etter mange år med svært lave renter tynger en historisk høy gjeldsbelastning på våre skuldre. Gjeld og formuesverdier i bolig er blitt stadig mer skjevfordelt. Boligulikhet har gjort den norske økonomien mer sårbar for nedgangstider og boligprisfall. Stor usikkerhet bekymrer både myndigheter og vanlige folk. Hva må på plass for å meisle ut løsninger som gir

en mer bærekraftig boligutvikling, både sosialt og miljømessig?

Da norsk boligpolitikk ble utformet i mellom- og etterkrigsårene, var den et kraftfullt svar på en stor bolignød. Arbeiderbevegelsen fikk i denne perioden mer makt og var sentral i å peke ut utjevning gjennom boligeierskap som et sentralt premiss i den sosialdemokratiske politikken. Eierlinja handlet om at vanlig arbeidsfolk skulle kunne få eie egen bolig. Dette skjedde ved at kooperativ boligbygging ble kraftig subsidiert

av staten, at kommunene håndterte en ikke-kommersiell boligforsyning ut fra selvkostprinsipp, og at sektoren ble strengt regulert av myndighetene.

FRA STRENG REGULERING TIL ET FRITT MARKED

Når etterkrigstidens boligpolitikk ble avvirket, var det både etter press fra grasrota – og fra politiske og økonomiske krefter. Boligpolitikken var på mange måter offer for sin egen suksess. Folk flest hadde fått en god boligstandard

Liv Anna Lindman, foto: Stig Weston

og så ikke lengre behov for streng statlig inngripen og regulering. Det var påtrykk for liberalisering fra den private bolig- og banksektoren, og det var ytre press fra økonomiske konjunkturer, økonomisk politikk og internasjonale ideologiske strømninger. Man la om til en kommersiell markedsbasert boligforsyning. «Eierlinjen» endret form til en markedsindividualistisk linje hvor hver enkelt selv må sørge for å komme inn på markedet, etablere seg og tilstrebe en posisjon. Deretter står man helt fritt til å høste godene av å eie på boligmarkedet – uavhengig av hvordan gevinstene har oppstått.

Fra å snakke om bolig som et velferdsgode eller bruksobjekt – snakker man nå ofte om bolig som et investerings- og spekulasjonsobjekt. De fleste ser nok først og fremst på boligen sin som et hjem når de har funnet boligen og plassen man ønsker å bo. Men for å bli 'etablert' hviler det et press på at unge så raskt som mulig må få fotfeste og begynne å klatre oppover boligstigen mot høyere boligsmål. 'Førstegangsetablererne' må sørge for at boligkarrieren går minst like bra som arbeidskarrieren. Tross alt har mange de siste årene tjent en større årlig verdistigning på boligen sin enn hva som kan forventes å tjene på en vanlig lønn. 'Alle' skal spare alt man makter på BSU-kontoen slik at man snarest kan

kaste seg inn i kampen om å eie sine egne kvadratmetere, og det å ta opp maks boliggjeld tilsvarende fem ganger inntekten er blitt hverdagslig.

En urovekkende nedgang i unges lykkefølelse knyttes blant annet til stor bekymring rundt egne muligheter på boligmarkedet.

ULIKHET FORSTERKES GJENNOM GENERASJONER

Mange føler på en urettferdighet fordi det er blitt avgjørende om man har foreldre som kan hjelpe til med en dytt opp på første og avgjørende trinn på boligstigen. Tall viser at majoriteten av unge som kjøper sin første bolig i Oslo, får hjelp til dette. I et lengre perspektiv har man sett at de med besteforeldre som på 60-tallet eide bolig i hovedstaden, har en langt større sjanse for å vinne i dagens boliglotteri. Boligpolitikken reproducerer ulikhet over flere generasjoner, også knyttet til hvor i landet man kommer fra. Nå settes søkelys på sammenhenger mellom et raskt økende gap mellom boligprisene i by og land, ulmende distriktsoppgjør og politisk polarisering. Samtidig hoper levekårsutfordringer seg opp i stadig mer segregerte byer.

MANGEL PÅ OFFENTLIG BOLIGTILBUD OG KOLLEKTIVE BOFORMER

Med prisveksten har inntjeningen i bolig vært så god at den har lokket til seg veldig mange som har investert store verdier i eiendom i stedet for i annen produktiv virksomhet. Men hverken boligsituasjonen eller den overordnede byplanleggingen virker å ha blitt så mye bedre av alle de private investeringsmidlene. Markedskreftene skaper ikke gode nabolag av seg selv. Norge er et av landene i Europa som har minst

boligmangfold i form av for eksempel kollektive boformer, og vi har en av de mest marginaliserte og behovsprøvde offentlige boligtilbudene. Boligforsyningen må suppleres med mer offentlig boligbygging og flere ikke-kommersielle boligformer, samt bedre rammer for samarbeid med de kommersielle aktørene. Da trengs et oppdatert lovverk som ramme rundt boligsektoren.

Evaluerer av plan og bygningsloven har pekt på at de enkelte kommunene får stadig mer av ansvaret for boligpolitikken uten at de har nødvendige verktøy for oppgaven. Det trengs dedikerte planinstrumenter for å kunne sikre sosial bærekraft og bestemme ting som hvordan boligene skal disponeres og hvordan eierskap skal organiseres. Kommunene burde også kunne pålegge ombruk av eksisterende bygg for å ta både miljø og klimahensyn – og bevare steders identitetsskapende elementer. Vi trenger også en skikkelig lovgjennomgang og oppdatering av rammevilkårene i leiesektoren som er totalt utdatert. Lovverket er uegnet for å ivareta leietakernes rettigheter og passer hverken de som leier ut en hybel i eget hus eller de store næringsaktørene i utleiebransjen særlig godt.

Men mest av alt trenger vi politikere med guts til å utfordre sterke økonomiske interesser, som beskytter vedtatte sannheter om boligsektoren. Vi trenger politikere som tør å vedgå at det er nødvendig med skattegrep for å fordele verdier, og som bevilger midler til offentlig forsyning når markedskrefter kommer til kort, for å sikre retten til en trygg og god bolig. Vi trenger et oppgjør med en naiv drøm om at det beste er en boligpolitikk der alle skal eie – og få skal dele. Vi trenger mye heller boligmangfold og boligtrygghet til alle. 🍀

Smånytt

Klima- og miljøpris til Øverland Andelslandbruk

Bærums klima- og miljøpris 2021 ble delt ut på Bærumskonferansen 2022. Prisen ble delt mellom Øverland Andelslandbruk og Bærum Elveforum. Øverland Andelslandbruk ble etablert allerede i 2006, som det første andelslandbruket i Norge, og gjennom årene har over 500 mennesker deltatt. Andelshaverne får tilgang på kortreiste økologiske dyrkede grønnsaker, og det er både sosialt og lærerikt. Andelslandbruket drives etter økologiske og biodynamiske prinsipper, med fokus på å bevare biologisk mangfold og jordliv, og det blir testet ut dyrkingsmetoder innen regenerativt landbruk, permakultur og skogshage.

Kilde: Bærum kommunes nettsider

Fra venstre Liv Berntzen (styreleder), Tikki Tank Nielsen (hovedgartner), Cecilie Rom (daglig leder), Marianne Røed Steinskogen (gartner) og Håkon Amundsen (Øverlands tusenkunstner).

Living Planet Report 2022

WWF har lansert sin nye rapport om naturens tilstand, *Living Planet Report 2022*, som blant annet viser at verdens dyrebestander har stupt med gjennomsnittlig 69 prosent siden 1970. Den største nedgangen finner vi i Latin-Amerika og Karibia. Nedgangen i Europa og Sentral-Asia er lavere, men det skyldes at mye av naturen – spesielt i Europa – allerede har blitt ødelagt før 1970. En tredel av verdens skoger er borte, og en million arter står i fare for å dø ut.

Dette er trist lesing, som viser at vi er i ferd med å ødelegge livsgrunnlaget vårt. Varsellampene blinker rødt – vi har ingen tid å miste. Rapporten kan lastes ned her: <https://bit.ly/3S50KSz> - www.wwf.no

Den siste jakken

The Northern Playground har satt seg et hårete mål. De vil utvikle en jakke, «The Last», som har ambisjon om å være den siste jakken du noen gang trenger å kjøpe. Både fordi den skal være så anvendelig, enten du skal gå på ski, på kino eller dra på seilturn, og fordi Northern Playground har planer å selge den med «livstids-service» – du kan komme og få reparert den gratis hvis noe går i stykker. Jakken er fortsatt under utvikling, og har vært testet av rundt 150 brukere. På bakgrunn av tilbakemeldingene fra dem blir modellen justert for hver runde med produksjon. Den nyeste versjonen er forventet på lager i november.

Northern Playground har som mål å redusere verdens klesforbruk gjennom å skape plagg som varer så lenge som mulig og som kan repareres hvis deler blir skadet eller utslitt.

www.northernplayground.no

Er klær av bomull et godt miljøvalg?

Emil Beddari har en interessant artikkel på nettsiden til Framtiden i våre hender, der han tar opp miljøaspekter ved ulike materialer. Bomull er svært vannkrevende, og omtrent 20% av verdens bomull kommer fra Xinjiang i Kina, der myndighetene internerer uigurer i arbeidsleire der de blir satt til bomullsplukking og tvangsarbeid i tekstilfabrikker. Polyester er imidlertid et dårlig alternativ. Det er billig, men medfører mikroplastforurensning, og inntektene går hovedsakelig til oljeindustrien og kjemikalieindustrien. Lin og hamp har lavere vannforbruk enn bomull og trenger mindre sprøytemidler. Ull har et relativt høyt klimagassutslipp, fordi det kommer fra drøvtyggere med betydelige metanutslipp. Men lin, hamp og ull utgjør mindre enn 1% av verdens tekstilforbruk hver og kan vanskelig erstatte bomull og polyester.

Ikke lett for en stakers forbruker å velge riktig her. Beddari anbefaler å først tenke seg godt om – om du trenger klesplagget, og om du kan skaffe det brukt. Hvis du skal kjøpe nytt, anbefaler han å kjøpe naturfibre, som bomull, lin, hamp eller ull og velge uavhengige sertifiseringer, Svanemerke, GOTS eller BCI. Når du har fått plagget – bruk det så lenge som mulig, vask det skånsomt og reparer det hvis det blir ødelagt.

Kilde: www.framtiden.no/202210067851/aktuelt/er-klar-av-bomull-et-godt-miljovalg.html

Gaver som redder regnskog

I Regnskogsfondets nettbutikk finner du blant annet et gavekort «Biomangfold» av Linnea Vestre, med motiv som viser litt av mangfoldet av plante- og dyreliv. Kortet koster kr 250, og pengene går til å støtte arbeidet med å verne om biomangfoldet i regnskogen.

Kortet er i A5-størrelse, og er blankt inni. På baksiden er det en tekst som forteller at et beløp er gitt til Regnskogfondet. Julegavetips til «den som har alt» – men det er like anvendelig som gave resten av året.

Er du på jakt etter gave til barn, så inneholder nettbutikken også en avdeling for kosedyr, her finnes bl.a. jaguar, borneoelefant og sumatratiger.

www.regnskog.no/no/nettbutikk

Yngre mest opptatt av bærekraft og dyrevelferd

NTNU, SINTEF og Høgskolen på Vestlandet har samarbeidet om å forsøke å kartlegge folks holdninger til mat, bærekraft, nye matvarer og tilsetninger. Resultatene viser at de yngre er mest opptatt av bærekraft og dyrevelferd og er mer åpne for nye matvarer. Men mange vet for lite om hva som er bærekraftig mat. Undersøkelsen avdekket at befolkningen spiser for lite fisk og får ikke i seg de anbefalte dosene av omega-3 fettsyrer. Hvis du tilsetter fiskeolje i plantebaserte produkter, betyr det at veganerne ikke lenger kan spise dem. Men hvis omega-3 hentes fra mikroalger kan veganerne akseptere det. Matsvinn var også tema for undersøkelsen, og Eva Falch, førsteamanuensis ved Institutt for bioteknologi og matvitenskap ved NTNU, mener at hvis forbrukerne tilpasser seg mer sesongen til varene vil det både redusere matsvinn og spare energi. EU holder på med et nytt felles europeisk merkesystem for mat, som forventes å erstatte dagens merkeordninger. EUs strategi er at forbrukeren skal ta bevisste valg, og at de får et større utvalg av sunne varer å velge mellom. Falch råder den norske matindustrien til full åpenhet om produktene.

Kilde: Gemini.no

Barn betaler ulikhetens pris

✍ ARNE ØGAARD

115 000 norske barn lever i familier med lav inntekt. Det hindrer dem fra å delta i sosiale fellesskap.

Det snakkes ofte om barnefattigdom, men det er misvisende. Det er ikke barna som er fattige, men foreldrene som har lav inntekt. I Norge defineres lavinntektsfamilier som de som har mindre inntekt enn 60 % av medianinntekten. Det kan være mange ulike årsaker, foreldrene kan ha problemer med å finne arbeid eller ha mistet det arbeidet de hadde. For innvandrere kan det ofte ta tid før de kommer i jobb. I lavinntektsfamiliene er det ofte enslige foreldre, og det kan være foreldre som sliter med rus eller andre helseproblemer. Antall lavinntektsfamilier har steget fra 4 % til 10 % i løpet av de siste 20 årene. Halvparten av disse familiene har innvandrerbakgrunn. I Oslo har tallet gått noe ned, mens i 264 andre kommuner er tallet stigende, og høyest er det i Drammen.

Mange av de som regnes for lavinntektsfamilier i Norge, hadde ikke vært det hvis de hadde flyttet til Sverige og beholdt den norske inntekten. Det viser at begrepet er relativt, og vi må reise lenger ut for å finne virkelig fattige barn, som lider av sult og underernæring. Norske barn er globalt sett privilegerte med gratis helsetilbud og skole.

”

Det er heller ikke like kult å ha vært på sommerferie hos bestemor på Løten når alle andre har vært i kjente storbyer eller solt seg i palmesus på eksotiske strender.

Velferdssamfunnet har mange støtteordninger, men det finnes likevel norske barn som kan være sultne når de legger seg om kvelden.

SKAM OG UTENFORSKAP

I et samfunn hvor økonomisk rikdom blir ansett som et tegn på suksess, kan noen komme til å se ned på dem med lite penger. Det kan også være tungt å skille seg ut, og det kan oppleves som skamfullt å ha dårlig råd. For barn merkes dette når de ikke kan gå i bursdager fordi de ikke har råd til presanger, når de ikke kan delta i idrett, på kulturskolen eller andre aktiviteter fordi familien ikke kan betale for medlemskap og utstyr. Det er heller ikke like kult å ha vært på sommerferie hos bestemor på Løten når alle andre har vært i kjente storbyer eller solt seg i palmesus på eksotiske strender. Det kan være umulig å følge

opp presset om merkeklær og siste nytt i mobil og datautstyr. Det er heller ikke så trivelig å gå når alle de andre har elektrisk sparkesykkel. Hvis det er aktuelt med russebuss, har disse barna sjelden noe å stille opp med. I verste fall kan utenforskapet føre til mobbing. Foreldrene strekker seg ofte langt for å støtte sine barn, men det er begrenset hva de kan klare med lav inntekt.

KULTURELL FATTIGDOM

Økonomisk fattigdom behøver ikke å føre til kulturell fattigdom. Bevisste foreldre kan gi barna viktige impulser og bruke tiltak som bibliotekene aktivt. Men i praksis er det mange av disse barna som sliter med skolearbeidet og har høyt fravær. Flere faller også ut av skolen. Hvis hjemmet er tynget av rus eller depresjon, kan det smitte over på de unge. I verste fall kan barnefattigdom bidra til at de unge søker seg til kriminelle miljøer hvor de kan oppleve spenning, få anerkjennelse og også tilgang på materielle goder.

Det beste middelet mot fattigdom er å gi mer penger til de som trenger det. Milton Friedman, som ellers er beryktet for mange av sine forslag, var også opptatt av negativ skatt. Det vil si at de med lav inntekt skulle få penger, mens de med høy skulle betale. Ingen land har gjennomført dette i praksis, men i den norske velferdsstaten sørger

”

Det beste middelet mot fattigdom er å gi mer penger til de som trenger det.

myndighetene for noe overføring fra de rikeste. Men til tross for politikernes mange løfter blir de rike rikere og de fattige fattigere. Politikerne makter heller ikke å bidra til et reelt løft av de laveste lønningene. Fler peker på økt barnetrygd som et godt virkemiddel, men det skjedde ikke i årets statsbudsjett.

FRIVILLIGHET HJELPER

Liv Anna Lindman har i en annen artikkel i dette Pengevirke pekt på de urimelige høye husleiene det er lov til å ta i de store byene og at det trengs styringstiltak fra myndighetene. Men så lenge politikerne ikke klarer å ordne opp, er det viktig at ideelle organisasjoner gjør en innsats på dette området. Gratis matutdeling er viktig for mange. To av organisasjonene som gjør mye for barn er Redd Barna og Kirkens Bymisjon, som både arrangerer ulike aktiviteter og låner ut gratis sportsutstyr. I Cultura Gavefond får vi jevnlig søknader fra

mennesker og organisasjoner som vil gjennomføre tiltak for barn fra lavinntektsfamilier.

Alle foreldre kan gjøre en innsats ved å bidra til felles innsamlinger til bursdagsgaver, ulike skoleutgifter og annet hvor en aksepterer at bidragene er ulike, men at dette aldri kommer fram for andre enn de som organiserer innsamlingen. I påvente av politikernes tiltak er det bare fantasien som setter grenser for hva vi kan gjøre.

NYE ALLIANSER

Et økende antall miljøbevisste foreldre har sluttet med storbyshopping og

fjerne feriemål, men velger heller ferie til fots eller med sykkel i norsk natur. De boikotter merkeklær og kjøper heller brukt eller strikker selv. Disse foreldrene ser nøysomhet som viktig både for barnas utvikling og det ytre miljøet. Kanskje gir de en betydelig andel av inntekten til organisasjoner som Utviklingsfondet. Selv om utgangspunktet er forskjellig, kan de bidra til å senke utgiftskravet for de unge. Kanskje kan de bidra til at dagens luksusforbruk blir betegnet som skamfullt, og ikke det å ha lite penger. Ikke dermed sagt at vi skal slutte å arbeide for å heve inntektsnivået til dagens lavinntektsfamilier. Vi trenger økt bevissthet om at dagens økonomiske verden er urettferdig både nasjonalt og globalt. Det er ikke slik at noen har gjort seg fortjent materiell overflod, mens andre har fortjent det motsatte.

(Faktagrunnlaget til denne artikkelen er hentet fra de mange seriøse nettsidene om barnefattigdom i Norge.) 🔥

Livet i Permatopia – erfaringer etter fem år

✍ JANNIKE ØSTERVOLD 📷 PERMATOPIA

I 2017 hadde vi en artikkel i Pengevirke om den nye økolandsbyen Permatopia, som var under etablering på Syd-Sjælland. Kirsten Arup og hennes mann var de første beboerne som flyttet inn i november 2017, og hun forteller om sine erfaringer etter fem år i økolandsby.

«I Danmark er det nå virkelig mange som søker til forskjellige former for bofellesskaper, med mer eller mindre omfattende grader av fellesskap. Permatopia er et av de stedene som er veldig ambisiøse og får mye oppmerksomhet på grunn av det. Vi er så eksperimentelle på mange måter at det krever umåtelig mye av oss – og noe lykkes, annet går ikke fullt så bra. Det er laget undersøkelser som viser at den ideelle størrelsen på en økolandsby er mellom 30 og 50 husstander. Vi er så 90 husstander med i alt 140 voksne og 80-90 barn, og det er mangel!» sier Kirsten.

MANGE DRIFTSOPPGAVER LØSES AV FELLESKAPET

Oppstarten var ikke uten utfordringer, mye gikk galt i byggeprosessen, det ble mange endringer underveis og kostnadene ble høyere enn beregnet. Mange mennesker skulle finne ut av hvordan de kunne samarbeide og fordele alle oppgavene som hørte med til å drive alle de ulike virksomhetsområdene. Økolandsbyen har selv ansvar for blant annet vannrensing, varme, landbruk og vannforsyning, og alle beboere skal på en eller annen måte bidra til fellesarbeidet. De fleste er medlem

av et team eller to, men i praksis er det store variasjoner i hvor mye hver enkelt husstand bidrar med. Selv sitter Kirsten i styret for Permatopia, i tillegg til at hun bidrar i jordbruksgruppen og med administrasjon og økonomi. Det siste er ganske krevende, det skal holdes styr på og kreves inn betaling for blant annet varme, vann, avløp, bespising, bruk av fellesvaskeriet og lading av el-bil.

For noen viste det seg at virkeligheten ikke svarte til drømmen. Som Kirsten sier det: «Når man har et bofellesskap med sterke ambisjoner, tiltrekker det folk med bestemte og idealistiske ideer om hvordan alt skal være, og de får ikke alle sine ønsker oppfylt. I løpet av de første fem år her er det noen som er blitt skuffet og trette, og noen har valgt å flytte. Noen har valgt å skru ned ambisjonene i stedet. Men det betyr faktisk at en periode med sterke følelser og bølger som gikk høyt er avløst av litt mer hverdag – på en god måte. Det er fortsatt utfordringer, men det er blitt litt lettere og det er en god energi her.»

I tillegg til det som gjøres av frivillig arbeid har Permatopia ansatt en bonde og en kjøkkenansvarlig, som har det overordnede ansvaret for å organisere fellesbespisingen.

FELLES BESPISNING MED LOKAL, KORTREIST MAT

«Fellesbespising er et tilbud til alle på alle hverdager», forteller Kirsten. «Hvis man deltar, arbeider man i kjøkkenet ca. 3-4 timer 2 ganger i måneden. Da lager vi mat til ca. 100-120 mennesker. Ikke alle som bor i Permatopia er med, og så er

det noen som er med, men som ikke arbeider fordi de er for gamle eller er hjemme med barn. Det er veldig hyggelig å være med på å lage mat, i det hele tatt setter jeg stor pris på fellesarbeidet. Jeg har ikke så lett for å være sosial på den måten at man drikker rødvin på terrassen, men hvis jeg arbeider sammen med folk, så blir det en god samtale. Det var derfor vi valgte et sted hvor det er arbeidsfellesskap. Og så ville jeg veldig gjerne ha et sted hvor det var jordbruk og kortreist mat.

Vi bruker for en stor del grønnsaker fra vårt eget landbruk. Maten er overveiende vegetarisk og vegansk. En gang imellom spiser vi fisk og kjøtt, men du kan alltid velge vegetarisk og vegansk mat. Vi blir flinkere og flinkere til å bruke våre egne varer, og det er simpelthen så deilig å sitte der og få kortreist og god mat. Man kan invitere gjester hvis man ønsker det, og man kan både spise i felles spisesal eller hente mat og ta med hjem. Det er faktisk også bra for fellesskapet å komme opp og spise med de andre.»

De fleste har arbeid utenfor økolandsbyen. Det ligger en gammel gård på eiendommen, og våningshuset var planlagt bygget om til blant annet kontorplasser, men av økonomiske årsaker har det ikke vært mulig å prioritere dette ennå.

Det er mange fordeler med å bo i Permatopia, men økonomisk sett er det dessverre blitt dyrere enn forutsett. Tanken var opprinnelig at en familie skulle kunne bo der med én inntekt, men det er dessverre vanskelig slik det er i dag. Noen har valgt å flytte fordi det ble for dyrt.

BOFELLESSKAPET UTVIKLER OSS SOSIALT

«Jeg vil gjerne understreke at jeg er virkelig glad for å bo her», sier Kirsten. «Vi flyttet hit for å få naboer, ha barn omkring oss

En elefant i naturlig størrelse, bygget av en av beboerne i Permatopia, med kvist som er uttynnet fra skogen.

Barna har det godt i Permatopia, hvor de alltid kan finne lekekamerater, og det er mange steder å utforske. På bildet er det Noam, Soli og Aske som ser på salamandere fra dammen.

og ha et arbeidsfellesskap. Under korona var det fantastisk, den isolasjonen de hadde andre steder merket vi ikke her. De som var syke, kunne gå tur og vinke til folk, og naboer kunne hente mat til dem. Jeg synes det er kjempefordeler med å bo her. Da min mann og jeg valgte Permatopia, var en viktig begrunnelse at vi gjerne ville ha mulighet til å transportere oss med tog. Bofellesskaper myldrer fram som champignoner om natten. Men ofte er de dyre. Ofte er det eierboliger ute på landet, men da er man jo henvist til å bruke bil.

Permatopia er et pionerprosjekt, det har vært så ambisiøst. Hvis jeg skal gi folk en anbefaling, så er det å ha litt færre husstander, litt færre boliger, og de må være forberedt på at å være med på å starte opp et bofellesskap er en stor munnfull.

Selv om vi sier at vi bor i et bærekraftig bofellesskap og arbeider mot regenerativt jordbruk, så ble Rom ikke bygget på en dag. Det står mange diesel- og bensinbiler her ute, folk kjører til arbeidet. Å flytte inn i en økolandsby er ikke noe 'quick fix', men noe som kan støtte oss i å tenke mer over hvor vår mat og energi kommer fra og hvordan vi i fellesskap kan begrense vårt forbruk.

Hvis vi skal redde verden, er det viktig at vi lærer å trives med hverandre for å få ting til å fungere i fellesskap. Vi lever i en individualistisk tid, og jeg mener at de økologiske bofellesskapene har en like stor oppgave med å skape muligheter for at vi kan utvikle oss sosialt, som med å utvikle miljømessig bærekraftige måter å leve sammen på.»

permatopia.dk

Handel med Afrika er en bedre måte å bidra på!

✍ TORUNN STANGELAND

Det mener i alle fall jeg og min mann Per Hopsø, som startet firmaet Agnirom AS i 2018, etter flere år å ha sponset forskjellige prosjekter i Uganda. Prosjektene har blant annet vært bygging av skolebygg og biogassanlegg, samt donasjon av vanntanker. Men Agnirom ønsker å gi sin støtte på en mer bærekraftig og langsiktig måte ved å handle med småbønder. Dette vil være med å skape flere arbeidsplasser og bidra med kapital til landet. Uganda er på vei til å bli en av de raskest voksende økonomiene på det afrikanske kontinentet, men arbeidsledigheten er fortsatt høy.

Varene som importeres, videreforedles og selges er økologisk moringa og hibiskus. Dette er planter som krever varme, men tåler tørke og derfor egner seg godt i distrikter med varierende vanntilførsel. Når det kommer vann, vokser moringa-bladene fort og kan høstes 4-6 ganger i året.

AGNIROM AS

Vi har nå solgt moringa og hibiskus produkter i 3 år. Mest fra nettbutikken vår, www.moriia.no, men også til noen butikker i Oslo og på Nesodden. Vi valgte å ansette en person som kunne hjelpe

oss i starten for å komme inn i markedet. Ikke mange måneder etter brøt pandemien ut, vi måtte bruke en god del penger på frakt og mistet i tillegg høst- og julesalget på grunn av Covid-relaterte kostnader og forsinkelser. Det ser nå ut som vi er på rett vei, og vi regner med at vi går i null i år. Men uansett overskudd eller ikke fører vi kr 5,- pr. solgte produkt til et hjelpefond slik at vi fortsatt kan sponse enkelte prosjekter, og altså ikke bare importere.

Det er mange i Norge som ikke kjenner til moringa, men kunnskapen og interessen er økende. Spesielt er moringa-olje populær. Den er presset av frøene til moringa-treet og er veldig fin som ansiktsolje; den nærer huden og trekker godt inn. Vi har også fått positiv respons på pulver og kapsler, bl.a. at pulveret er veldig effektivt for å senke blodsukkeret. Moringa-blader regnes som

Per Hopsø og Torunn Stangeland

den mest næringsrike planten på jorda, med høyt innhold av mineraler, vitaminer, proteiner og antioksidanter.

Hibiskus begynte vi å kjøpe inn hovedsakelig for å få en friskere smak på moringa-teen. Men vi har nå funnet ut at hibiskus både er god som drikke og i mat, og også har mange gode helseeffekter.

Vi er godt fornøyde med produktene vi har valgt å satse på fra Uganda, og håper på at kunnskap og interesse for det vi tilbyr øker, både til beste for oss, våre kunder og bøndene i Uganda!

Vi har alliert oss med en god partner i Raintree farms, som høster, tørker og maler opp bladene fra over 150 bønder i området Masindi noen mil nord for hovedstaden Kampala. Vil du lese mer om dem, se på deres hjemmeside www.raintreefarms.com eller vår hjemmeside.

Vil du vite mer om moringa og hibiskus? Og ønsker du finne ut mer om bakgrunnen for vårt engasjement i Uganda, sjekk siden www.moriia.no.

Scovia Basekye driver et småbruk på 8 mål, der hun bor med sine seks barn. På 2 av målene dyrker hun moringa. Raintree Farms tar seg av høsting og tørking av bladene 4-6 ganger i året. Scovia er veldig fornøyd med å ha startet med moringa-dyrking, som gir henne mulighet til å betale skolepenger for barna.

Banksjefens hjørne

JANNIKE ØSTERVOLD

Etter å ha vært konstituert som banksjef siden 1. mars, fikk jeg i september tilbud fra styret om å fortsette som fast ansatt i stillingen. Jeg takket ja og er takknemlig for tilliten jeg blir vist. Å lede Cultura Bank er i høy grad et teamarbeid. Sammen med meg i ledergruppen har jeg assisterende banksjef og kredittsjef Liv Rannekleiv, økonomisjef Christine Praamsma, leder for kunde-

senteret Mie Tørmoen, hvitvaskingsansvarlig Camilla Gjetnes og risiko- og etterlevelsensansvarlig Torstein Dyrnes. Sammen representerer vi en bred kompetanse, som jeg håper og tror kan ta gode beslutninger for Cultura Bank framover, godt støttet av vårt styre, under ledelse av Maria Bjune.

VI GRATULERER MERKUR MED 40-ÅRS JUBILEET!

6. oktober hadde jeg gleden av å være på besøk hos Merkur andelskasse i København. Anledningen var Merkurs 40 års jubileum, regnet fra den spede begynnelse i tidligere banksjef, Lars Pehrsons, leilighet.

Med på reisen hadde jeg en gave, som symboliserer vårt felles verdigrunnlag – et kollektivt kunstverk fra en av våre kunder, Aurora Verksted SA, som har skapt et fellesskap for mennesker med funksjonsvariasjoner, med tilrettelagte arbeidsplasser der det produseres kunst og håndverksprodukter av høy kvalitet. Gaven ble godt mottatt, og bildet er lovet en fin plassering i Merkurs lokaler.

Gave fra Cultura Bank til Merkurs 40-års jubileum, et kollektivt kunstverk fra Aurora verksted. Vi synes bildet kan symbolisere Merkur (skikkelsen i midten) som gjennom sin virksomhet støtter opp om et myldrende mangfold og masse aktivitet.

NORDISK BANKLEDERMØTE

Vi har et nært og godt samarbeid både med Merkur og med Ekobanken i Sverige. Vi har tradisjon for at banksjefer og styreledere i de tre bankene møtes to ganger i året for å diskutere aktuelle problemstillinger og inspirere hverandre. Dette fikk en brå stopp under pandemien, helt til vi i september møttes på Hadeland. Det skrives mye om kvinner i finans, og at det er for få kvinner i lederstillinger, så det er verdt å merke seg at alle tre banker for tiden har kvinnelige ledere.

Styreledere og banksjefer i Cultura Bank, Ekobanken og Merkur, samlet på Hadeland. Fra venstre: Cees Kuypers (styreleder Merkur), Jannike Østervold (banksjef Cultura Bank), Maria Flock Åhlander (VD/CEO Ekobanken), Kristoffer Lüthi (styreleder Ekobanken), Charlotte Skovgaard (administrerende direktør Merkur) og Maria Bjune (styreleder Cultura Bank).

MED KORT I LOMMEN

Det er lenge siden jeg sluttet å ta med meg danske penger til Danmark. Nå for tiden tar jo «alle» kort eller mobilbetaling.

For mange år siden, da vi laget Pengevirke sammen med Merkur, var redaksjonen på reportasjebesøk i Kristiania. Jeg husket at det var en kafe der som serverte enkel og god vegetarmat. Ifølge Google fantes den fremdeles. Jeg trasket av gårde, fant kafeen og så meg ut hva jeg skulle bestille. Da fikk jeg øye på skiltet «Ingen kredittkort». Det burde ha stått «ingen kort», for de tok ikke debetkort heller. Og ikke hadde jeg MobilePay, som er den danske varianten av Vipps, som krever at du har dansk mobilnummer. En vennlig mann bak disken forklarte meg veien til nærmeste minibank. Jeg fulgte instruksene og fant minibanken. Men det hjalp ikke, da jeg stakk inn kortet skjedde det ingenting, skjermen var og ble svart.

Vel – jeg ga opp, trasket tilbake til hotellet og får vel aldri vite om vegetarmaten på Morgenstedet fremdeles er like god som for 15-20 år siden. Så kanskje det likevel ikke er så dumt å ha litt kontanter i reserve, for alle tilfellers skyld?

Nytt om ansatte

Nye medarbeidere

Astrid Amalie Langmoen Kvelland (24) er ansatt som vikar i kundesenteret, der hun spesielt vil arbeide med bedriftskunder. Hun har en bachelor i psykologi fra NTNU i Trondheim og har tidligere erfaring med forsikringssalg, og som salgsansatt i Stiftelsen Norsk Luftambulanse. Astrid er glad i å møte nye mennesker, og gleder seg til å hjelpe kunder. Fritiden bruker hun gjerne med familie, venner og kjæreste.

Johannes Dankertsen Petersen (22) er ansatt i et 40 % studentengasjement med arbeidsområde innenfor antihvitvask. Han holder på med en bachelor i forretningsjus og økonomi på Handelshøyskolen BI, og har tidligere studert spansk i Málaga. Før han startet i Cultura Bank jobbet han som kundeforsker, brukerstyrt personlig assistent og servitør. På fritiden liker han å trene, reise og tilbringe tid med venner og familie. Johannes har stor interesse for antihvitvask, jus og økonomi og gleder seg derfor til å starte i en jobb som kombinerer disse fagområdene.

Elin Mathilda Johanna Forsgård (23) er ansatt i et 40 % studentengasjement med arbeidsområde innenfor antihvitvask. Hun holder på med en bachelor i forretningsjus og økonomi på Handelshøyskolen BI. Hun er opprinnelig fra Finland og flyttet til Norge for litt over fire år siden. Før hun begynte å studere jobbet hun som flyvertinne i SAS, og under studiene har hun tidligere jobbet som systemansvarlig for et strømselskap. På fritiden er hun glad i å trene og har bakgrunn fra langrenn på elitenivå hjemme i Finland. Hun er interessert i kombinasjonen av økonomi og jus og utfordringene knyttet til det. Hun gleder seg derfor veldig til å starte i jobben i Cultura Bank.

Sluttet

Rune Horne, ansatt i kredittavdelingen 2010–2022 og mangeårig medlem av forstandskapet, gikk av med pensjon ved utgangen av oktober 2022. Stor takk til Rune for innsatsen i Cultura gjennom mange år og de beste ønsker for en aktiv pensjonisttilværelse, med mye friluftsliv, sykkel- og skiturer.

Astrid Amalie Langmoen Kvelland. Foto: Stig Weston

Johannes Dankertsen Petersen

Elin Mathilda Johanna Forsgård

Kontaktløs betaling med klokke eller mobil

I oktober kunne vi endelig verifisere at Visa-delen av Cultura Banks kort er vellykket tokenisert, og det er dermed mulig å innrullere kortene i «wallets» som Google Pay, Fitbit Pay og Garmin Pay. I tillegg gjør tokeniseringen at kortene nå kan brukes til netthandel på alle nettsteder som tar imot Vipps, noe som tidligere bare var mulig på visse nettsteder.

Med Fitbit Pay og Garmin Pay kan du betale kontaktløst med klokken, mens Google Pay er en tjeneste for mobilbetaling for telefoner som kjører operativsystemet Android.

Hva innebærer tokenisering? For deg som kunde betyr det at du får tilgang til tjenestene nevnt ovenfor. Rent sikkerhetsmessig er det et tiltak som øker sikkerheten ved bruk av kort, da du slipper å gi fra deg kortinformasjonen din hver gang du skal gjøre en betaling. I stedet blir det utstedt et 'token', et unikt nummer, som bare kan brukes i denne spesielle kjøpsituasjonen og ikke andre steder. Kanskje man kan sammenligne det med en situasjon der du har hengt fra deg en frakk i en garderobe og har fått et lite skilt med et tall på. Det kan bare brukes på dette ene stedet, til å hente ut denne ene frakken. Hvis du gikk til en annen garderobe eller forsøkte å hente ut en annen frakk ville du bli avvist. Vel, analogien holder kanskje ikke helt, men poenget er i hvert fall at et slikt 'token' bare kan brukes til det konkrete kjøpet det er utstedt for.

Hva så med Apple Pay? Vi beklager, men pr. i dag støtter vi ikke Apple Pay. Grunnen er ganske enkelt at det er mye dyrere og mer ressurskrevende å få etablert enn de andre wallet-løsningene. Vi følger imidlertid med på hva som skjer blant de andre bankene som benytter samme IT-leverandør som oss, i tilfelle det kan være mulig å gjøre det som et fellesprosjekt. Men pr. i dag må vi dessverre skuffe iPhone-eierne.

Nytt fra våre kunder

Godt Brød – ny avdeling i Sandnes

Godt Brød Sandnes AS har fått lån til å åpne ny avdeling i Sandnes sentrum. Godt Brød er Norges største kjede basert på økologiske bakevarer og har i dag 21 utsalgssteder i Bergen, Stavanger, Trondheim og Oslo med omland.

Foto: Godt Brød

Culturakunder vant under utdeling av Matprisen 2022

Matprisen ble delt ut 16. november 2022. Mølleren Sylvia vant Debioprisen, og Virgenes gård stakk av med seieren som Årets produsent. Gratulerer så mye til begge to! Både Mølleren Sylvia og Virgenes gård er lånekunder i banken. Som kunde i banken er du indirekte med på å støtte disse flotte prosjektene. Matprisen hedrer alle dem som jobber for å endre matsystemer i mer bærekraftig retning og som bidrar til å øke forbruket og produksjonen av økologisk og bærekraftig mat.

Virgenes gård ble tildelt prisen for Årets produsent under Matprisen 2022. Tore Jarðar Wirgenes tok i mot prisen.

Foto: Matprisen/Magnus Gulliksen

Mølleren Sylvia, vinneren av Debioprisen, sammen med prisutdelerne Ole Martin Alfsen og Anja Bakke Riise og programleder Astrid Regine Næsslander.

Foto: Matprisen/Magnus Gulliksen

Hva skal til for å kunne leve godt med lav inntekt?

✍️ SOLVÅR WERENSKIOLD

De fleste kjenner til at det er mye å få tak i for en billig penge via FINN.no eller salgsgrupper på sosiale medier, men hvilke andre måter finnes for å få pengene til å strekke litt lenger?

Finnes det kunnskap man kan opparbeide seg som ikke koster noe særlig, men likevel gir god avkastning?

Badesalt med rose og mjødurt

SANKE OG DYRKE

Jeg mener at noe av det viktigste man kan gjøre for å få det lille man har til å strekke lenger er å lære seg hva man kan sanke i naturen, og også hvordan dyrke og konservere mat selv. Jeg vil anbefale å ha en del flerårige vekster, så slipper man å kjøpe nye frø, og de klarer seg i stor grad selv. Flerårige planter er det ofte lett å lage flere av, og man kan opparbeide seg en hage som gir mye.

REPARERE

I tillegg er det lurt å ha kunnskap om hvordan man kan lappe og stoppe, og gjerne kunne håndarbeid som strikking, hekling og å sy. Det å kunne reparere ting er en god egenskap å inneha, og å kunne bruke kniv, øks og sag. Kan du dette er mye dekket. Men vil du ta det enda litt lenger, lær deg hvordan du finner tørrved i naturen og det å fyre opp uten moderne hjelpemidler!

DYREHOLD

Om du i tillegg til å sanke og dyrke også har muligheten til å holde dyr for blant annet egg og kjøtt, vil det mest økonomiske være kanin eller vaktler, men høner i hagen er også en god start. Har du småbruk eller gård, kan du ha flere dyr, men det vil også bli mer arbeid og en del andre utgifter. Det vil på den annen side også gi mer. Har du god plass, vil du kunne spare førutgifter ved å ha dyrene gående fritt eller med flyttbare beiter, og eventuelt ha frukt- og bærbusker eller andre flerårige vekster i utegården om du har fjørfe som må begrenses. Det vil også gi le for vær og

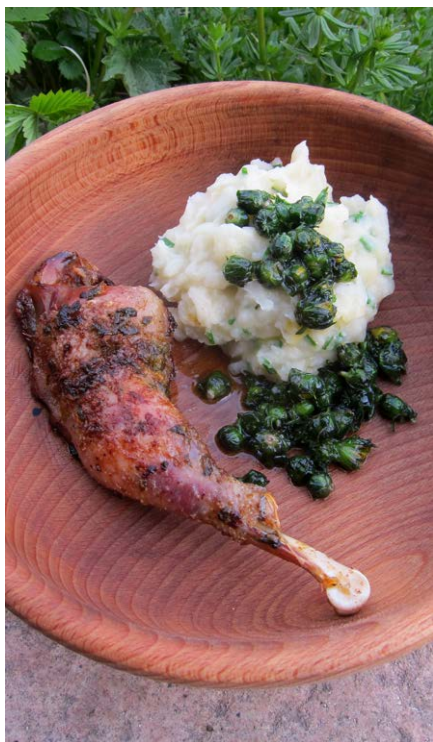

Brenneslesalt

vind, samt skygge når det er varmt. Om vinteren vil du være avhengig av å stå for fôr selv, eller kjøpe.

GRATIS MAT FRA NATUREN

I norsk natur finnes det mye gratis mat i form av planter og sopp, og sanking foregår i hovedsak i sommerhalvåret. Tidlig om våren er det ikke så mye å finne, og om ikke man har hatt et godt lager fra året før, kan vårknipa være ganske hard. Men så fort det begynner å grønnes finnes det mye spiselig å san-

Ovnsstekt hanelår servert med hjemmelaget potetmos og smørstekte løvetannknopper.

ke. De fleste har vel smakt brenneslesuppe om våren? Eller kanskje karvekål?

Jeg vil anbefale å investere i en god flora, og det finnes gode og informative bøker å låne på biblioteket. Skriv ned viktig informasjon og erfaringer du gjør deg, det er ikke alltid så lett å huske!

Sank og tørk ville vekster gjennom våren og sommeren, og bruk dem ferske eller fermentert. Ferske i matlaging og for å lage eliksirer og oxymel, eventuelt eddikuttrekk, og urtesalt til smakssetting og bad.

HJEMMELAGDE KROPPSPLEIEPRODUKTER

De tørkede plantedelene kan du lagre på tette glass når de er helt knusktørre, og bruke både som te og i matlaging gjennom vinteren. De kan også brukes for å lage andre urteprodukter, som tinkturer, oljeuttrekk, kremer og salver.

Er du flink til å sanke og bruke ville vekster, kan du begrense kjøp av kroppsprodukter ved å lage dem selv. Hårvask kan også gjøres billigere ved å bruke natron, eplesidereddik og uttrekk av ville vekster som skyllevann. Men for de som får fett eller tørt hår av natron

finnes det andre muligheter for naturlig hårvask.

For kvinner kan menstruasjonen gjøres billigere ved å bytte engangsbind med for eksempel stoffbind, mensundertøy eller menskopp. Stoffbind og mensundertøy kan man sy selv eller kjøpe ferdig. Disse er vaskbare, og koster litt mer i innkjøp, men blir billigere i lengden.

HØSTING OG KONSERVERING

Mot slutten av sommeren begynner frukt og bær å bli modne, og mye av det man har dyrket selv er klart for høsting. Dette kan derfor bli en ganske travel tid om man ønsker å konservere og lagre det man kan for bruk gjennom vinteren. Det som er viktig er at man da har samlet nok glass, flasker og beholdere for lagring gjennom året. Man kan aldri få for mye glass! Dette kan man skaffe til en billigere penge ved å søke på FINN.no eller i kjøp og salgsgrupper på sosiale medier, lete på loppis og i bruktbutikker, eller man kan kjøpe nytt eller be venner og kjente samle inn. Kasser kan bygges av restmaterialer. Om man ikke ønsker å safte, sylte, hermetisere

Norsk focaccia med brennesle, løvetannknopper, ramsløk og groblad.

Rødkløvereddik

eller fermentere, kan man også tørke det man ikke ønsker å fryse ned. Tørket frukt og bær er god snacks gjennom vinteren! Og om man er litt ekstra bekymra for strømprisen, er det greit at ikke alt man konserverer er avhengig av å stå så kaldt.

Når det går mot høst, begynner soppen å dukke opp, og det er også tid for slakt av dyr.

Om du er usikker på sopp, holdes det både soppkurs og soppkontroll mange steder, og man kan gå på sanketur med venner som kan sopp. Det er også lurt å ha en god soppbok og kun plukke sopper man er helt trygg på til mat. Det finnes en del planterøtter som kan graves opp og brukes både til mat og teer, og høsten er også da man sanker nøtter.

Slakter man dyr hjemme på gården, vil man kunne bruke alt fra dyret, og selv knokler kan bli fine redskaper, som nåler, kroker og skraper. Skinn kan bli klær og fine feller, og galleblæra kan brukes til flekksåpe.

Så hvis du har kunnskap om alt det som finnes rundt deg og vet hvordan du konserverer og bruker det, vil du både kunne leve et godt liv, og ha mindre utgifter!

Tips til julefeiringen

✍️ SOLVÅR WERENSKIOLD

Julekuler med lokale og naturlige råvarer

Du trenger:

- Utblåste egg fra egne høner eller ender, eventuelt fra lokal bonde eller butikk
- Fjær
- Gull- eller sølvmaling
- Malepensel
- Papir i samme farge som eggene eller malingen du bruker
- Blyant og saks
- Lim og/eller limpistol
- Oppheng eller fyrstikker/ståltråd og tråd
- Stativ for maling og tørk eller eggekartonger for tørking

FJÆRKULER

Disse lager du ved å lime fjær fra den spisse enden og opp mot den butte. Fjærkulene blir penere om man bruker lim som tørker litt sakte fremfor bruk av limpistol. Det letteste er å feste fjær på 1/3 bredde av egget av gangen og så legge til tørking mens du fortsetter med neste. Når egget er helt dekket av fjær opp til utblåsningshullet, kan du lime fast opphenget. Du får kjøpt ferdige oppheng i hobbybutikker, og opphenget festes med limpistol. Det holder best.

ENGLER

Tegn opp vinger ved å bruke en mal, og klipp ut vingene. Du kan farge arkene før du klipper ut vingene, eller male dem etter at de er klippet ut. Om du ønsker engler i gull eller sølv, maler du vinger og egg med samme maling. Mal ca. 1/3 av eggene før de legges til tørk, og fortsett rundt til hele egget har fått jevn farge. Vingene festes ved å ha lim fra limpistol på klaffene og feste dem på hver side av egget. Opphenget festes til slutt.

MØNSTREDE KULER

Om du føler for å være enda litt mer kreativ, kan du male mønster på eggene i for eksempel sølv eller gull, og feste oppheng på dem når malingen har tørket. Eggene vil bli penere om du har et stativ å ha dem på mens du maler, eller du kan gjøre som med kulene over.

Så er det bare å henge dem på treet! Eller gi bort i gave :) Kulene kan også gjenbrukes som interiørdekor ved festligheter eller som påskepynt.

Tyttebærgløg

Du trenger:

- Ca. en halv liter tyttebærsaft (smak til)
- 1 liter vann
- 1 vaniljestang
- 1 kanelstang
- 1–2 stjerneanis
- ca. 10 nellikspiker

Ha alt i en kjele og gi det et oppkok. Skru ned varmen, og la det trekke i 20–30 min slik at krydderet rekker å gi smak. Serveres litt varmere enn drikkevarm og nytes i godt lag.

Regnskogen – mer enn et fantastisk skattekammer!

✍ REGNSKOGFONDET 📷 THOMAS MARENT

Du visste kanskje at i regnskogen så finner du alt fra elefanter, tigre, aper i alle størrelser og fasonger, og helt ned til den minste maur. Du visste kanskje at den er livsgrunnlaget for mange millioner urfolk med unike levesett, kulturer og verdifull kunnskap? Kanskje visste du også at viktige matvarer og medisinske virkestoffer stammer fra regnskogens økosystemtjenester?

Kanskje visste du derimot ikke at regnskogen er essensiell for å løse klima- og naturkrisen kloden vår står overfor. Ifølge mer enn 250 vitenskapelige studier vil det være umulig å holde oppvarmingen av kloden til under 1,5 grader uten å stoppe avskogingen av tropisk regnskog. Forskjellen på 1,5 grader og 2 grader betyr katastrofale klimændringer. Dette vil si enda mer tørke, flom og ekstremvær over hele kloden.

En av de viktigste og også billigste klimatiltakene vi altså har i dag for å unngå disse katastrofene er å la regnskogen stå.

Vi kan ikke løse klimakrisen uten å redde regnskogen! Den er sammen med havet verdens største karbonfangst- og lagringsanlegg.

Hva gjør Regnskogfondet?

- Bidrar direkte til beskyttelse av et totalt område med regnskog som tilsvarer hele Norge og Sverige til sammen (720 000 kvadratkilometer).
- Gjennom politisk og juridisk arbeid nasjonalt og internasjonalt jobber vi for urfolks rettigheter til egen skog. Vi ser at der urfolk har fått sikret juridiske rettigheter, blir skogen stående.
- Vi støtter programmer og prosjekter i samarbeid med 60 lokale organisasjoner i syv regnskogland.
- Gir opplæring og teknisk utstyr slik at urfolk kan dokumentere bruk og rettigheter til skogen sin, og dermed unngå at myndighetene gir skogen til hogst- og gruveselskaper.
- Gjennom strategiske partnerskap med norsk næringsliv jobber vi for å redusere de kommersielle driverne til avskoging.

Vær med i kampen for en grønn og rettferdig fremtid!

Besøk www.regnskog.no

Samarbeid med Cultura Bank

Cultura Bank tilbyr sine kunder en Regnskogkonto, en sparekonto, som genererer et årlig bidrag til Regnskogfondet tilsvarende for tiden 0,75 % av inntæktene på kontoen (økt fra 0,6 % i oktober 2022)

Med en støttekonto hos Cultura Bank har du en trygg sparekonto samtidig som du bidrar til Regnskogfondets arbeid. Dine sparepenger gjør dessuten at Cultura Bank kan finansiere prosjekter som er bra for mennesker og miljø, og på den måten gjør din sparing dobbel nytte.

Cultura Bank er den eneste banken i Norge som forteller kundene hva banken låner ut til. Banken gir blant annet lån til økologisk jordbruk, miljøprosjekter, kultur, omsorgsprosjekter og andre samfunnsnyttige tiltak.

Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar

Thomas Piketty

✍ PROFESSOR OVE JAKOBSEN, SENTER FOR ØKOLOGISK ØKONOMI OG ETIKK, NORD UNIVERSITET

Ove Jakobsen

INNLEDNING

Thomas Pikettys forskning har bidratt til at sammenhengen mellom fattigdom, miljø og økonomisk system har kommet i fokus.

Han hevder at

bærekraftig samfunnsutvikling ikke er mulig uten rettferdighet. Forklaringen er enkel, vi må leve i harmoni med naturen, men vi trenger også bolig, mat, klær og tilgang til kultur. I tillegg til å kartlegge årsakene bak urettferdighet diskuterer han mulige løsninger på problemet. Selv om det ikke finnes enkle løsninger, er det i et historisk perspektiv god grunn til å være optimistisk. I et langt tidsperspektiv har utviklingen beveget seg i positiv retning.

HISTORISK UTVIKLING

Piketty beskriver en historie preget av vold og sosial kamp, kjennetegnet av nedturer og katastrofer. Men i det lange løp har samfunnet beveget seg mot en mer rettferdig fordeling av økonomiske goder, reduksjon av rase- og kjønnsforskjeller og bedre tilgang til helse-tjenester, utdanning og demokratiske rettigheter. Utviklingen har vært en endeløs kamp mot urettferdighet.

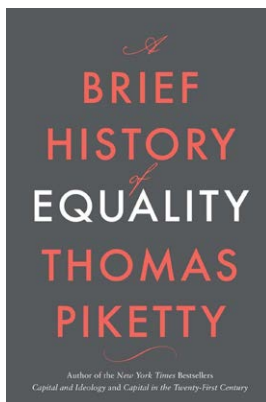
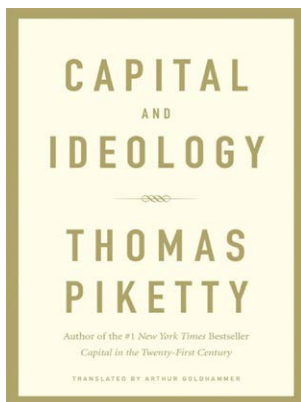
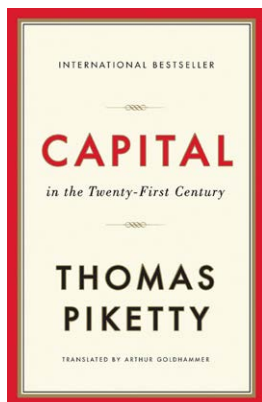
Men han viser også at etter 1980 har utviklingen akselerert i negativ retning, urettferdigheten har økt dramatisk. Det har vært en tendens til at en økende andel av totalinntekten havner hos de 10 prosent rikeste. Samtidig har det vært et betydelig fall i andelen som tilfaller de fattigste 50 prosentene. Forklaringen på denne utviklingen finner Piketty i at kapitalismen fører til konsentrasjon av økonomisk makt i hendene på stadig færre og mer mektige kapitaleiere. Det

kapitalistiske systemet er basert på ukontrollert konsentrasjon av kapital som mangler både sosiale og miljømessige mål. Denne utviklingsmodellen er politisk og økologisk uholdbar.

For å snu den negative utviklingen må vi kombinere ulike indikatorer – miljømessige og økonomiske. Som eksempler nevner Piketty at vi i tillegg til å definere mål for karbonutslipp og biologisk mangfold må formulere tydelige mål for reduksjon av ulikheter i samfunnet. For å utvikle et rettferdig samfunn, nasjonalt og globalt, er det helt nødvendig å utvide forståelseshorisonten slik at økonomi ses i sammenheng med økologiske og sosiale verdier.

HVA ER ET RETTFERDIG SAMFUNN?

Piketty foreslår følgende «mangelfulle» definisjon på hva som kjennetegner et rettferdig samfunn. I et rettferdig samfunn har alle tilgang til et bredest mulig

Litteratur

Piketty, Thomas (2013): *Capital in the Twenty first Century*, Harvard University Press

Piketty, Thomas (2020): *Capital and Ideology*, Harvard University Press

Piketty, Thomas (2021): *A Brief History of Equality*, Harvard University Press

Resistance by elites is an ineluctable reality today (...) such resistance can be overcome only by powerful collective mobilizations during moments of crisis and tension

Piketty 2022, s 13

spekter av grunnleggende goder. Det vil blant annet si at sosioøkonomiske relasjoner, eiendomsrettigheter og fordeling av inntekt og formue er organisert på en måte som sikrer at de minst begunstigede får de best mulige livsvilkårene. Piketty understreker at det betyr at ulikheter aksepteres så lenge det forbedrer betingelsene for de svakeste i samfunnet. (Her er Piketty helt på linje med John Rawls rettferdighetsfilosofi).

Selv om definisjonen ifølge Piketty ikke er fullstendig dekkende, inneholder den noen helt ufravikelige prinsipper. Lik tilgang til grunnleggende goder skal være absolutt. Det vil si at man kan ikke tilby økte demokratiske rettigheter, utvidet tilgang til utdanning eller høyere inntekt til visse grupper samtidig som man fratar andre retten til å stemme, gå på skole eller motta helsehjelp.

INDUSTRIELL REVOLUSJON, KOLONIALISME OG ØKOLOGI

All tilgjengelig forskning viser at utviklingen av vestlig kapitalisme er nært knyttet til internasjonal arbeidsdeling, hemningsløs utnyttelse av naturressurser og militær dominans. Denne utviklingen begynte så tidlig som i det femtende og sekstende århundre og akselererte dramatisk i løpet av det attende og nittende århundre. Kort fortalt, kolonialisme og militær dominans tillot vestlige land å organisere verdensøkonomien til egen fordel og henviste resten av planeten til en varig perifer posisjon.

Ifølge Piketty er det ikke tilstrekkelig å redusere de negative symptomene. For å sikre at alle, uavhengig av sosial og etnisk bakgrunn, får likestilt tilgang til utdanning, arbeid og eiendom er

det nødvendig å gjøre grunnleggende endringer i det økonomiske systemet.

DELTAKENDE SOSIALISME

Løsningen Piketty skisserer har han gitt betegnelsen «Deltakende sosialisme». Han poengterer at forslaget er basert på de erfaringene han har opparbeidet gjennom omfattende forskning på urettferdighet i et historisk perspektiv. Han påpeker at betegnelsen deltakende sosialisme på den ene siden er valgt for å skille forslaget fra den hypersentraliserte sosialismen, som ble praktisert i Sovjetunionen og andre kommunistiske stater. På den annen side er det også viktig å beskrive en fortelling som viser på hvilken måte deltakende sosialisme representerer en systemisk transformasjon av kapitalismen. En ny form for demokratisk sosialisme, desentralisert og selvforvaltende, økologisk og multikulturell, gjør det mulig å strukturere den annen verden som er langt mer frigjørende egalitær enn den nåværende.

Grunninntekt og garantert arbeid til alle er verdifulle verktøy for å endre situasjonen og balansere maktforhold, men de strekker dessverre ikke til. I tillegg er det påkrevet å legge til rette for utvikling av kollektive og samarbeidende strukturer, som bidrar til et levende demokrati.

KONKLUSJON

Piketty hevder at frihandel uten kontroll har ført til en kraftig økning i ulikheter innen og mellom land og et hemningsløst rush mot global oppvarming. Vi må erstatte de kommersielle og finansielle avtalene som til nå har preget globaliseringen med overenskomster som

fremmer ekte, bærekraftig og rettferdig utvikling. De nye avtalene setter eksplisitte, bindende sosiale og miljømessige mål, kombinert med kvantifiserte, verifiserbare kriterier.

Når folk blir fortalt at det ikke finnes noe troverdig alternativ til dagens sosioøkonomiske system, er det ifølge Piketty ikke overraskende at de søker løsninger som består i å forsvare sine posisjoner og identiteter. Historien viser at det som gjør endring mulig fremfor alt er sosial og politisk mobilisering kombinert med eksperimentering med alternative løsninger, utviklingen utspiller seg aldri slik lærebøker kan få en til å forvente.

Biografi

Thomas Piketty er født i Frankrike i 1971. Han har mastergrad i matematikk (1990) og doktorgrad i økonomi (1993). I dag er han er professor ved Paris School of Economics. Piketty er også vise-direktør ved World Inequality Lab og World Inequality Database. Han var en av initiativtakerne til Manifesto for the democratization of Europe. Piketty er mest kjent for bøkene *Capital in the 21st century* (2014), *Capital and ideology* (2020) og *A Brief History of Equality* (2022). I tillegg har han publisert en rekke artikler til velrennomerte vitenskapelige tidsskrifter.

Tøyen Unlimited

✍ JANNIKE ØSTERVOLD 📷 ILDFLUENE

Ildsjeler løser sosiale utfordringer i nabolaget med lokal kunnskap og metodikk fra sosialt entreprenørskap

Tøyen Unlimited er en av tre nabolagsinkubatorer som er etablert i Norge. En nabolagsinkubator er et fysisk sted hvor ildsjeler i nabolaget kan komme for å utvikle ideelle sosiale virksomheter. Tøyen Unlimited ble etablert innen områdeløft Tøyen og har vært en selvstendig forening i 8 år. De to andre nabolagsinkubatorene i Søndre Nordstrand og Storhaug i Stavanger er fremdeles inn under det offentlige. Målgruppen til Tøyen Unlimited er gründere i tidlig fase i området Tøyen og Grønland, som har begynt å tenke på en aktivitet og ønsker å skape et bedre nabolag. Tøyen Unlimited kan støtte både med kunnskap om sosialt entreprenørskap og med økonomi.

Daglig leder av Tøyen Unlimited, Helga Øvsthus Tønder, forteller at de har et pakkeforløp som støtter lokale sosiale

entreprenører på veien fra å teste ut ideene sine til å drifte ideelle sosiale virksomheter. De tilbyr et tre-trinns forløp, som inneholder både økonomisk støtte og tilgang på veiledning og nettverk. Like viktig som den økonomiske støtten er det å få en støttespiller blant de ansatte og tilknytning til resten av nettverket til inkubatoren og utenfor.

LOKAL KOMPETANSE FINNER KREATIVE LØSNINGER

«Vi samler folk til en onsdagssamtale, der de pitcher, forteller om en utfordring og en glede i løpet av uken, så de vet om hverandre, kan utvikle tjenester og støtte hverandre i å bygge og utvikle tjenesten sin. Hvis vi var et tradisjonelt gründermiljø, ville vi sagt at vi var forretningsutviklere, men vi ser på oss selv som støttespillere. Folk kommer til oss med en enorm ekspertise på feltet de ønsker å gjøre noe med. De ser problemet på nært hold og kan finne kreative løsninger. Vi møter hverandre med kunnskap, de kjenner utfordringen, og vi kan noe om sosialt entreprenørskap,

som kan støtte opp under det å starte en virksomhet.

Det finnes sosiale entreprenører av mange forskjellige slag. Vi sier at vi støtter ideelle sosiale entreprenører. Når noen kaller seg sosialt entreprenør, er det ikke gitt hvordan de forvalter pengene sine. Vi er veldig opptatt av at det vi støtter er ideelt sosialt entreprenørskap, man garanterer at et overskudd går tilbake til virksomheten. Det er viktig, for i et nabolag der man jobber med naboer og venner, skal vi vite at det aldri er noen som kapitaliserer på deres velvilje, men at alt kommer nabolaget til gode. Man sikrer at verdiskapingen låses inn der istedenfor å bli tatt med ut. Per i dag er ikke virksomhetsformene som er tilgjengelig tydelige nok på dette, det mener vi er veldig nødvendig.

MIO – KULTURELL LÆRING PÅ TVERS

Blant prosjektene som bruker nabolagsinkubatoren finner vi MIO – minoritetenes interesseorganisasjon, ledet av Suab Abdi. Hun har erfaring fra arbeid i rusmiljø og oppdaget at mennesker med flerkulturell bakgrunn ofte ikke har likeverdig tilgang på behandlingstilbud som etniske nordmenn har. Hun opplevde at det var mangel på kulturkompetanse i behandlingssystemet, det var vanskelig både å komme inn i behandling og å bli der. Det gikk på alt fra kultur og mat til tabuer. Hun startet MIO for å bygge bedre kunnskap i systemet om hva det vil si å ha minoritetsbakgrunn og ha utfordringer med rus og mental helse, og om hvordan systemene kan bli mer treffsikre. Hun jobber i tillegg med brukere og pårørende for å støtte dem. Gjennom å engasjere både behandlere, pårørende og pasienter søker Abdi å legge til rette for et bedre og mer inkluderende behandlingstilbud.

«Hele grunnen til å lage nabolagsin-

Suad Abdi og Sophie Arntsen (Foto: Ildfluene, Tøyen Unlimiteds ungdomsredaksjon)

kubator er at det ofte er de som står utfordringene nærmest som forstår dem best», sier Helga. «Å jobbe nabolagsbasert skaper et mye rikere innovasjonsmiljø enn om man går til de vante innovasjonsmiljøene, som ofte består av folk med ganske lik bakgrunn. Når man jobber på denne måten, får man et annet kreativt tilfang, med nye innovasjonsstemmer.»

KVINNER I BEVEGELSE

Rachida Aghbal startet Kvinner i Bevegelse for litt over ett år siden. Hun etablerte et gratis treningstilbud med barnepass for kvinner i nabolaget, slik at kvinner som er hjemmeværende med flere barn kan ha et reelt treningstilbud. Det er kvinnelig treningsinstruktør, og hvis man går med hodeplagg, kan man bruke det. Tilbudet er blitt så populært at hun nå ser etter større lokaler for å slippe å si nei til folk. Det begynner å bli trangt. Kombinasjonen av barnepass og sosial møteplass er nøkkelen til suksessen. Lignende utfordringer finnes i

mange forskjellige nabolag over hele landet, men fordi løsningen er skapt lokalt er den finstemt til å svare på den lokale utfordringen.

Mange sosiale entreprenører har en blandet finansieringsmodell, med noen støttemidler og noe egne inntekter. Rachida selger tjenester til helseaktører, og så får hun noe støtte fra blant annet Bydel Gamle Oslo. På den måten finansieres gratistilbudet. Dette er en klassisk modell for sosiale entreprenører, der kunden er en annen enn målgruppen.

EFFEKTMAÅLINGSVERTØYET

Sosiale entreprenører sier at de har en samfunnseffekt. Det er lett for en vanlig virksomhet å vise hva de har gjort, de har en bunnlinje, men ikke like lett å vise fram samfunnseffekt.

Tøyen Unlimited tilbyr verktøyet VisDet for å støtte prosjekter i tidlig fase med å forstå og synliggjøre sin verdi for seg selv og omverdenen. Dette verktøyet er tilgjengelig for alle på www.visdet.no. Det handler om å måle

sammenhengen mellom aktiviteten og de målet du ønsker å oppnå. Verktøyet er laget spesifikt for tidligfase sosial-entreprenører, men er like aktuelt for andre som ønsker å undersøke samfunnseffekten av det de gjør. Verktøyet gir også hjelp til å velge relevante indikatorer og til hvordan du går frem for å hente inn informasjonen på en systematisk måte. Neste skritt er å plote inn resultatene og få ut en mini effektrapport.

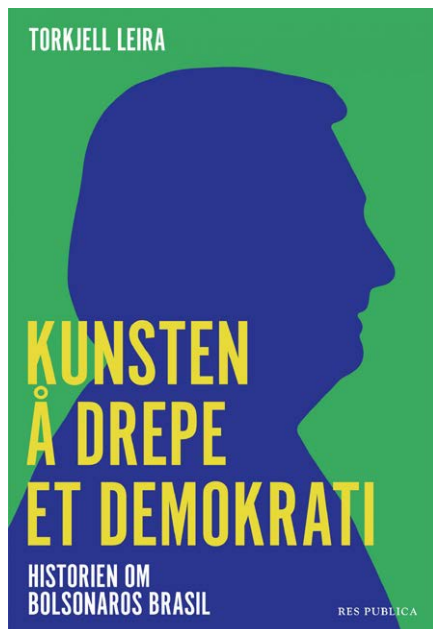
«Det er viktig for modningen av dette feltet at vi kan få vite mer om hva som er de gode praksisene, om hva de bringer til samfunnet som er av verdi. Det er viktig for at dette feltet skal få enda mer støtte, så flere sosiale entreprenører skal vokse frem», avslutter Helga. 🔥

Ønsker du å støtte sosiale entreprenører på Tøyen? På nettsiden til Tøyen Unlimited står det øverst litt til høyre for midten en gul knapp «Kjøp Tøyensk». Her finner du en oversikt over kurs, foredrag og andre tjenester fra ideelle sosiale virksomheter.

Hvordan ødelegge et demokrati?

✍ ARNE ØGAARD

Antall demokratier i verden er synkende, og flere av de eksisterende demokratiene sliter med å finne en velfungerende form. Dette gir rom for ekstreme personligheter, som Trump og Brasils Bolsonaro. Det er mange grunner til at dette kan skje, og i Torkjell Leiras siste bok *Kunsten å drepe et demokrati* får vi både en fyldig fortelling og grundig analyse av hvordan Jair Messias Bolsonaro kom til makten. Han var en gutt fra middelklassen, som drømte om å bli fotballspiller, men ble tvunget av faren til å gå inn i det militære. Han liker å fremstå som en enkel mann med rasistiske og homofobe holdninger, og med et svært nedlatende kvinnesyn. Han kommer fremdeles med svært negative uttalelser om kvinner, men mister ikke nødvendigvis deres stemmer. En forklaring fikk Leira fra en kvinne, som hevdet at alle menn tenkte som Bolsonaro, men at han var ærlig som sa det han mente. Underforstått, ærlige politikere er en mangelvarer.

Mange av dem Leira intervjuer påpeker at Bolsonaro er en mann av folket, «en som oss», men forfatteren spør seg om han er så naiv som han liker å fremstå. Hans reaksjon under korona-epidemien kan tyde på at han ikke er blant de skarpeste knivene i skuffen. Ikke bare nektet han selv å ta vaksiner, men han forhindret både at vaksiner kom til landet og motarbeidet lokale smitteverntiltak. Han anbefalte også uvirksomme medisiner. Resultatet ble at Brasil fikk det høyeste covid-dødstallet per innbygger.

Bolsonaro var ikke noe skolelys, og han ble kastet ut av militæret på grunn av sine aksjoner for høyere lønn til soldatene, men han fikk en mulighet til å livnære seg i politikken. Her skiftet han parti en rekke ganger og bemerket seg ikke spesielt i positiv retning, men endte likevel opp som president.

For å forstå Sør-Amerika må man ha innsikt i de store klasseforskjellene, kriminaliteten, korrupsjonen og frykten for kommunisme og kultur-marxisme. Leira gir innsikt i disse sidene ved samfunnet, og han beskriver også de mektige støttespillerne som har nytte av en president som Bolsonaro. Blant disse finner vi de store kvegeierne og industriledere, som vil hugge ned regnskogen. Sammen ønsker de en president som vil redusere rettighetene til urbefolkningen. I tillegg kommer våpenprodusentene, som ønsker friere omsetningsforhold. Brasil er blant verdens største produsenter av håndvåpen. En siste mektig gruppe er de søramerikanske pinsevevnene. Disse omtales ofte som de evangelikalske kristne, men er en helt spesiell gruppe med musikalpregende samlinger, et restriktivt syn på homofili og kvinners rettigheter, og de er tilhengere av velstandskristendom – «Hvis du blir rik er det et tegn på at Gud er med deg». I deres «musikaler» samles

det inn mye penger. Ikke noe tyder på at Bolsonaro er spesielt religiøs, men hans homofobi, kvinnesyn, liberalistiske økonomi og frykt for marxisme appellerer til denne velgergruppen.

Bolsonaros viktigste våpen er sosiale medier. Han har en stor stab, som sprer både konspirasjonsteorier og usannheter, men deres viktigste funksjon er å være så aktive at folk ikke bryr seg om eller får tid til å undersøke andre kanaler. På den måten fanges befolkningen inn i Bolsonaro's virkelighetsfremstilling.

Alt som er antydning over, utdypes grundig i Torkjell Leiras bok. Den er både lettlest og spennende. Brasil er på mange måter et ekstremt land, men boken bevisstgjør oss om utviklingstrekk vi også kan frykte i andre deler av verden. Forfatteren kom til Brasil som utvekslingselev og har siden fulgt landet tett gjennom 30 år. Han har til og med spist frokost med Bolsonaro og har skrevet flere bøker om dette veldige landet.

I forrige valg ble Bolsonaro's motkandidat Lula utmanøvrert med falske korrupsjonsanklager. Hva som vil skje ved høstens valg, vil være klart før dette Pengevirke har forlatt trykkeriet. 🟢

Torkjell Leira
*Kunsten å drepe et demokrati –
Historien om Bolsonaro's Brasil*
Res Publica 2022

Økolandbrukets historie i Norge

✍ ARNE ØGAARD 📷 MALIN LONGVA/ØKOLOGISK NORGE

På slutten av 70-tallet arbeidet jeg på en gård som drev uten kunstgjødsel og sprøytemidler, og som var inspirert av den biologisk-dynamiske jordbruksimpulsen. Dette var en av flere driftsformer som på den tiden ble kalt alternativt jordbruk. Vi var ikke flere gårder enn at vi visste om hverandre, og det fantes ingen økonomisk støtte til miljøvennlig jordbruk. Det fantes ingen merkeordninger og ingen økologiske varer i vanlig dagligvare, men Helios-fellesskapet og Helios-butikkene var et viktig omsetningsledd, i tillegg til direkte salg fra gårdene.

Det biologisk-dynamiske jordbruket kom til Norge på begynnelsen av 1930-tallet, og på samme måte som i de senere alternative retningene ble det dyrket ut fra begeistring og naturinnsikt og ofte en svært beskjeden økonomi. Boken *Økologisk landbruk i Norge* gir korte, men gode beskrivelser av de første 60 årene. På 1980-tallet startet et samarbeid for å få til en felles merke- og godkjenningsordning og også kontakt med myndighetene. Fra 1990 skjedde det store endringer. I tillegg til at det ble enighet om fellesbetegnelsen økologisk landbruk kom staten aktivt inn på banen. Årsaken til dette var først og fremst direktiver fra EU. Dermed startet et omfattende samarbeid mellom idealistiske ildsjeler og offentlig byråkrati. Dette skjedde selvsagt ikke uten konflikter, men stor innsats fra enkeltmennesker bidro til det mange vil betegne som en ganske fornuftig ord-

ning. Andre vil si at noe av tillitsaspektet og muligheten for individuelle tilpasninger har blitt ofret, og at den byråkratiske kontrollen har blitt for omfattende.

I dag kan vi kjøpe økologiske produkter i de fleste dagligvarebutikker. Vi tar dette som en selvfølge uten å ane noe om det omfattende arbeidet som ligger bak. Denne boken gir en ganske grundig innsikt i de mange prosessene som har foregått mellom byråkrater og idealister. Forfatterne Emil Mohr og Morten Ingvaldsen har begge god forankring i det biologisk-dynamiske jordbruket, og har deltatt med flere ulike posisjoner i

de omtalte prosessene. Boken er derfor basert på førstehåndskunnskap, og den gir viktig innsikt i hvordan vårt samfunn fungerer. I den siste delen, som dekker perioden fra 1990 til 2020, får vi også sentral informasjon om blant annet utvikling av retningslinjer, regelverk, statlige mål og styringsdokumenter. Andre emner er produsentrettede tilskudd, forskning, informasjonskampanjer, satsning på storhusholdninger og riksrevisjonens kritikk. Helt til slutt kommer en oppsummering av motgang og medgang. 🌱

Emil Mohr og Morten Ingvaldsen
Økologisk landbruk i Norge gjennom 90 år
Debio 2022

Økonomiens dogmer

✎ ARNE ØGAARD

Foto: Stig Weston

Liz Truss lovet store skattelettelser allerede før de konservative valgte henne til britisk statsminister, og noe av det første hun gjorde var å gjennomføre dette løftet. Men straks etter måtte hun omgjøre beslutningen fordi hun møtte motstand både fra sitt eget parti og fra de mange som ville bli rammet av reduserte velferdsgoder. Men hvorfor forsto hun ikke at dette var en beslutning som kunne føre Storbritannia ut i kaos? Var hun naiv, eller var hennes tenkning for fastlåst til gamle dogmer? Det er en vanlig forestilling på høyresiden at de rike må få beholde sin rikdom slik at de kan sette i gang nye virksomheter, og at dette så vil komme alle til gode. De tror på det Adam Smith kalte den usynlige hånd. Noen ganger fungerer den, men langt fra alltid.

På den politiske venstresiden er det større vilje til økonomisk omfordeling ved hjelp av skatter, men her ser de ikke alltid farene ved byråkratisering og sentralisert makt. Et typisk eksempel er deres skille mellom privat og offentlig. Det er egentlig misvisende fordi det egentlige skillet går mellom de som produserer alt vi trenger og de som høyner vår livskvalitet med kultur, undervisning, forskning og helse og omsorg. Jeg vil sammenfatte disse siste i begrepet velferdssektoren. Denne får det den trenger fra overskuddet i produktiv sektor. I praksis skjer dette gjennom skatter og avgifter.

Det at staten finansierer velferdssektoren betyr ikke nødvendigvis at staten også skal drive den. I kulturlivet sier det seg selv, men også innen undervisning og omsorg er det mange med gode og ideelle ideer som kan bidra til et rikt og mangfoldig samfunn. I de siste årene har venstresiden fått en noe økende forståelse for at det er en forskjell på

ideelle og kommersielle virksomheter, men jeg ser fremdeles eksempler på dogmatisk tenkning. Et eksempel er troen på at staten kan skape den beste skolen. Men staten kan jo egentlig ikke skape noe som helst. Det er mennesker som skaper, og da gjelder det å gi frirom til dem med de beste ideene.

Jeg beveger meg rundt i mange miljøer og prøver å sanse hva som rører seg i tiden. Ute på venstresiden finner jeg mye skarp kritikk av dagens kapitalisme eller nyliberalisme, som den også kalles. Men ut over økt statlig styring er det få ideer for utvikling av den nye økonomien som vi absolutt trenger for å klare klima- og miljøutfordringene, og for å gi en rettferdig og bærekraftig fordeling av de materielle godene. Til min forundring ser jeg at mange fortsatt håper å finne løsningen hos Karl Marx. Marx hadde et skarpt øye for forholdene i sin samtid, men siden arbeiderklassens revolusjon har uteblitt, er det begrenset hva han kan hjelpe oss med for å komme videre i dag.

I andre del av sin doktoravhandling fra 1988 gikk den norske filosofen Hjalmar Hegge grundig inn på Marx, Habermas og flere av venstresidens tenkere for å se hva som fortsatt er vesentlig og hva som må erstattes av helt nye ideer. Avhandlingen finnes i bokform med tittelen Frihet, individualitet og samfunn. Den tar et oppgjør med både venstresiden og høyresidens dogmer og kommer med ganske radikale, men åpenbart nødvendige forsøk på nytenkning. Dessverre har Hegge fått liten oppmerksomhet, og jeg undres på om det er fordi alt for mange trives for godt med sine gamle dogmer.

(Ove Jakobsen presenterte Hjalmar Hegge i Pengevirke nr. 1- 2021).

Tips til foreninger og bedrifter!

I 2021 fikk Cultura Bank på plass direkte bankintegrasjon, som gjør det enkelt for bedrifter og foreninger å bruke oss. Mange potensielle Culturakunder vet ikke dette. Vi er takknemlige for hjelp til å gjøre det kjent. Så hvis du er medlem av en forening eller jobber i en bedrift som du synes burde bruke Cultura Bank, gi dem gjerne et tips!

Vi kan tilby direkte bankintegrasjon, foreløpig for:

- Visma.net Autopay (Visma eAccounting, Visma Business, Visma Enterprise, Visma Financials og Visma Global)
- Tripletex
- PowerOfficeGO
- ZData (UniMicro/UniEconomy, Sumango, InfoEasy og flere)

Hilsen kundeavdelingen i Cultura Bank – telefon 22 99 51 99 eller e-post cultura@cultura.no

Bærekraftige bærenett

Nå har vi fått ny forsyning av Cultura-bærenett, som er laget av økologisk fair-trade bomull og dekorert med tegning av en løvetannplante. Nettet kan vaskes og brukes igjen og igjen.

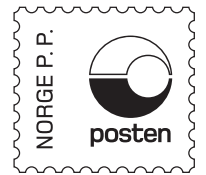
Den første logoen til Cultura Bank var en løvetannfnokk, som et symbol på hvordan Cultura-ideen sprer seg og slår rot på stadig nye steder. Ved å bruke bærenettet vårt hjelper du oss med å spre Cultura-navnet videre til nye mennesker, samtidig som gjenbruksnett sparer miljøet.

Velkommen innom kontoret vårt i Holbergs gate 1 og få med deg et gratis bærenett.

Hilsen Cultura Bank

RETURADRESSE
Cultura Bank
Postboks 6800 St. Olavs plass
NO-0130 Oslo

LA ÅRETS **BEDRIFTSGAVE** GÅ TIL REDD BARN

Redd Barna

Gå inn på reddbarna.no/jul/bedrift
eller støtt oss via kontonummer:
8200.01.03000.

Hjelp oss å gi barn en bedre framtid!